

Å forstå urørlighetssonen: En studie om grenser og skam i samtaler om økonomi

På hvilken måte kommer urørlighetssonen i spill i samtaler om økonomi?

Marianne Linkjendal

Masteroppgave i lederskap, etikk og samtalepraksis

Universitetet i Oslo

Det teologiske fakultet

Veileder, førsteamanuensis, Kaia S. Rønsdal

Vår 2023

© Marianne Linkjendal 2023

Sammendrag

I denne oppgaven undersøkes urørlighetssonen i samspill med økonomi gjennom problemstillingen: *“På hvilken måte kommer urørlighetssonen i spill i samtaler om økonomi?”* Urørlighetssonen er et interessant og intrikat begrep og kan forklares som en type intimsone for sjelen eller vårt indre, hvor man risikerer å krenke menneskets integritet.

Formålet med oppgaven er å bli kjent med noen av situasjonene hvor dette kan skje.

Oppgaven er relevant for alle som jobber nært på mennesker, spesielt mennesker som lever med dårlig økonomi. For å samle inn data er det benyttet en kvalitativ metode med fem semistrukturerte intervjuer. Den tematiske analysen og drøftingen av tre perspektiver ved urørlighetssonen viser hvordan den kommer i spill gjennom sinnsreserven, anerkjennelse og livsmotet. Informantene forteller sterke historier om hendelser hvor de mistet sinnsreserven og kjente på bluferdighet og skam, eller hvordan mangelen på penger har hindret dem fra å leve autentiske liv i fellesskap med andre. Noen orker ikke å forholde seg til den dårlige økonomien og har til tider mistet mye av livsmotet, mens andre tviholder på drømmen om Lotto-millionene som kan komme en gang i fremtiden. Det er nødvendig å forske mer på hvordan samtalepartnere skal forholde seg til disse temaene, og se på hvordan et samtaletilbud for mennesker med dårlig økonomi kunne sett ut og bli tilgjengeliggjort for de som trenger eller ønsker det.

Abstract

In this thesis, the zone of the untouchable is examined in relation to economics through the research question: *"In what way does the zone of the untouchable come into play in discussions about economics?"* The zone of the untouchable is an interesting and intricate term that can be explained as a type of intimate zone for the soul or our inner self, where there is a risk of violating a person's integrity. The purpose of this assignment is to explore some of the situations where this can occur. The assignment is relevant for anyone working closely with people, especially those who live with poor economic conditions. To gather data, a qualitative method with five semi-structured interviews was conducted. The thematic analysis and discussion of three perspectives on the zone of the untouchable demonstrate how it comes into play through "emotional reserve", "recognition", and "the will to live". The informants share powerful stories about events where they lost their emotional reserve and experienced feelings of "bluferdighet" and shame, or how the lack of money has prevented them from living authentic lives in community with others. Some informants avoid coping with their poor economic situation and have at times lost much of their will to live, while others hold onto the dream of possibly winning the lottery in the future. Further research is necessary to explore how conversation partners should address these topics and consider how a conversation service for people with poor economic conditions could look like and be made accessible to those in need or desire of it.

Forord

Denne masteroppgaven runder av to flotte år med studieprogrammet “lederskap, etikk og samtalepraksis” ved Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo. Det å ha fått muligheten til å være tilbake i et akademisk miljø med forelesere og medstudenter som er nysgjerrige og kunnskapsrike, har vært en glede.

For å få til denne oppgaven slik jeg ønsket, var jeg avhengig av at noen sa seg villige til å dele åpent og ærlig om livet sitt. Takk til dere, kjære informanter. Jeg setter så pris på alt dere delte med meg, jeg vil bære med meg historiene deres.

Takk til veileder Kaia S. Rønsdal for ditt arbeid med å sortere tanker, drøfte idéer, låne ut bøker og hjelpe meg videre når jeg ikke har sett målstreken.

Takk til venner og familie som har lest og kommet med tilbakemeldinger, på tross av ulik entusiasme om urørlighetssonen.

Min kjære mann Tobias, min største motivator og heiagjeng. Du har holdt liv i både barn og hus, slik at jeg har kunnet gå inn i boblen min for å jobbe med dette. Tusen takk for at jeg får muligheten til å fortsette å lære.

Jeg håper denne oppgaven kan være til nytte for noen som ønsker å bli bedre kjent med sin egen eller andres urørlighetssone

Innholdsfortegnelse

1: Introduksjon	6
1.1 Interesse og motivasjon	7
1.2 Relevans og betydning	10
1.3 Problemstilling	11
1.4 Oppgavens struktur	11
2: Urørlighetssonen	13
2.1 Hva er urørlighetssonen?	13
2.2 Å befinne seg i rommet av motsetninger	14
2.3 Skammen	15
2.4 Perspektiv på urørlighetssonen	16
2.4.1 Sinnsreserven	16
2.4.2 Anerkjennelse	17
2.4.3 Livsmotet	18
3. Metode	19
3.1 Utvalg og rekruttering	19
3.2 Intervjuer	21
3.3 Ethiske vurderinger	22
3.3.1 Databehandling og personvern	23
3.3.2 Forskningsetikk	23
3.3.3 Forskerposisjon	25
4: Analyse og drøfting	27
4.1 Sinnsreserven	29
4.1.1 “Jeg vil vise at jeg har kontroll”	29
4.1.2 “Hvem er det som går rundt og ikke har 20 kroner?”	30
4.1.3 “Alle får så kjempetrist ansikt”	34
4.2 Anerkjennelse	35
4.2.1 “Det føles som om jeg lever begrenset”	35
4.2.2 “Hva gjør jeg feil?”	38
4.2.3 “Jeg føler det som om jeg blir båret”	41
4.2.4 “Jeg har så behov for å bli anerkjent”	43
4.3 Livsmotet	45
4.3.1 “En form for eksistens”	45
4.3.2 “Skuffelsen av å våkne”	46
4.3.3 “Jeg ga rett og slett opp”	47
4.3.4 “7 millioner i Lotto”	49
5: Konklusjon	51
Litteraturliste	54

1: Introduksjon

I denne oppgaven undersøker jeg hvordan begrepet "urørlighetssonen" kommer i spill i samtaler om økonomi. Felles for alle mennesker er at vi gjør krav på et helt personlig indre rom for seg og sitt. Dette rommet kaller den danske filosofen og teologen Knud Løgstrup for "urørlighetssonen" (Austgard, 2010, s. 86). Urørlighetssonen markerer hvor det enkelte mennesket setter sin grense, og hvor åpne vi er i møte med andre. Krysser man denne grensen for det personlige rommet, krenker man ifølge Løgstrup også menneskets integritet. På samme måte som man har en intimsone for kroppen, kan man tenke på urørlighetssonen som en type intimsone for sjelen/det indre.

Vi er alle ulike i hvor komfortable vi er med å snakke om økonomi. Noen vil kunne snakke helt åpent om det og kjenne at det er lite av spørsmål eller antagelser som kjennes for nært. Andre opplever det å snakke om økonomi som krevende og sårt. Derfor vil vår urørlighetssone i samtale om økonomi også være ulik. I denne oppgaven ønsker jeg å forske spesifikt på hvordan urørlighetssonen kommer i spill når vi snakker om økonomi hos de av oss som selv definerer at økonomien er dårlig.

Å leve med dårlig økonomi over lang tid kan oppleves som en krise, hvor man er i en akutt beredskapsmodus hele tiden (Hansen-Suckow, 2022, s. 322). Slik som i møte med andre kriser i livet, kan det vekke et behov for å prate med noen, men samtalene må gjøres på en måte hvor personens grenser og urørlighetssone ikke krenkes. Krenkes urørlighetssonen, krenkes også integriteten. På hvilken måte kommer urørlighetssonen i spill under samtaler vi har om økonomi?

For å undersøke dette ønsker jeg å se nærmere på problemstillingen:

“På hvilken måte kommer urørlighetssonen i spill i samtaler om økonomi?”

I bøker, media og tv møter vi mennesker som snakker om økonomi. Når mennesker som lever med dårlig inntekt eller dårlig økonomi deler detaljer om livet sitt, opplever jeg at det snakkes om urørlighetssonen uten at det er det ordet som blir brukt. Jeg synes derfor det er spennende å kunne gå inn i teorien for å se på hvilke måter vi prater om økonomi, både i vårt daglige liv

og i profesjonelle settinger. Jeg har vært mest opptatt av å se på hvordan dette snakkes om med mennesker som har dårlig økonomi, så det har vært et krav at informantene som er med i studien selv definerer at de har dårlig økonomi.

Gjennom oppgaven utforsker jeg urørlighetssonen som begrep, og for å reflektere rundt hvordan samtalene vi har påvirker både egen og andres urørlighetssone. Studien er også spesielt viktig for de av oss som jobber med mennesker, og som møter mennesker med dårlig økonomi. Som masterstudent ved masterstudiet lederskap, etikk og samtalepraksis er jeg også spesielt interessert i den profesjonelle samtale som fagfelt, og hvordan vi hele veien er i kontakt med andres urørlighetssoner.

1.1 Interesse og motivasjon

Gjennom denne oppgaven har jeg fått jobbe med flere temaer jeg interesserer meg for, både urørlighetssonen, skam, økonomi og hvordan vi snakker om det. Det startet spesielt med en nysgjerrighet rundt hvem man kunne snakke med om man lever med dårlig økonomi. Det er større statistisk sjans for å ha flere levekårsproblemer om man lever med dårlig økonomi (Lavik, 2021, s. 78). Når man leser at flere med dårlig økonomi opplever det som å stå i en livskrise (Hansen-Suckow, 2022, s. 322), blir jeg som student på LES-programmet nysgjerrig på hvilke tilbud som finnes for å kunne snakke om den krisen det kan være å ha dårlig økonomi.

I store livskriser eller ved sykdom vil det kunne være godt å gå i behandling hos en psykolog. Selv om Hansen-Suckow beskriver det å leve med dårlig økonomi som en livskrise, er det ikke sikkert det er psykolog det er riktig samtaltjeneste å oppsøke, fordi man ikke syk bare fordi man har dårlig økonomi. Er man tilknyttet et livssyn har man kanskje egne tilbud for å snakke med en sjelesørger, imam, prest eller lignende der, men dette ekskluderer fremdeles mange. Det finnes åndelige og eksistensielle samtalepartnere utdannet via LES-programmet, men disse er ofte tilknyttet mer eller mindre lukkede institusjoner som sykehus, fengsler og forsvar. Det finnes diverse private aktører som alle tilbyr “den gode samtalen”, men disse koster penger og da ekskluderer det mange av dem som lever med dårlig økonomi. NAV har gjeldsrådgivere som kan hjelpe til med å få oversikt og praktiske råd, med hva med den eksistensielle omsorgen? Hvor kan man snakke om kvalmen som kommer når man tenker på

hvordan man skal få betalt regningene sine, slik en av informantene forteller om? Eller tankekjøret som aldri gir seg? Skammen som kommer når man med gru tenker på å få barnebarn, for da er det enda flere som skal ha noe til jul.

Siden åndelige og eksistensielle samtalepartnere ikke har en profesjon, så er det nødvendig å ha en samtale om hva slike profesjonsetiske retningslinjer skal inneholde. Når et yrke skal defineres som en profesjon, hører det med at dette yrket også har en profesjonsetikk (Christoffersen, 2019, s. 15). LES-programmet er enda nytt, og “vår plass” inn i sfæren av samtalepraktikere har enda ikke satt seg. Heller ikke hvilke ord som skal brukes for å beskrive oss som samtalepartnere. Her brukes både ord som chaplain, sjelesørger, veileder og kulturtolk, åndelig og eksistensiell samtalepraksis og profesjonell samtalepartner. Alle handler om fokuset på samtale og en holistisk omsorg. Disse ordene har likevel ulik bakgrunn og blir oppfattet forskjellig. Chaplain er et ord jeg kunne tenke meg å bruke, men det kan være vanskelig å finne en god norsk oversettelse på dette (Grung, 2021, s 368). Jeg kommer derfor gjennom denne oppgaven til å bruke ordene *åndelig og eksistensiell samtalepartner* eller *profesjonell samtalepartner* når jeg omtaler dette fagfeltet. For meg har det derfor vært spennende å kunne løfte fram et profesjonsetisk perspektiv inn i samtalen om hvordan profesjonalisere åndelig og eksistensiell samtalepraksis. En av mine motivasjoner med denne masteroppgaven er derfor å være med inn i samtalen om hvordan denne profesjonaliseringen kan se ut.

I arbeidet med å profesjonalisere åndelig og eksistensiell samtalepraksis er det nyttig å se på andre profesjoners profesjonsetiske retningslinjer. Det var gjennom dette og boken “Profesjonsetikk” av Svein Aage Christoffersen (Christoffersen, 2019) jeg ble opptatt av begrepet urørlighetssonen og hvordan den kommer til spill i samtale. Jeg synes begrepet både var fascinerende og vanskelig. Fascinerende fordi det satte ord på noe jeg mange ganger hadde tenkt på og følt at jeg var i møte med, men ikke visste at var et begrep eller hvordan jeg aktivt kunne jobbe med min egen bevisstgjørelse av det. Vanskelig fordi urørlighetssonen som begrep ikke har en absolutt definisjon, men er en del av fenomenologisk filosofi. Det kan være vanskelig å fullstendig forstå, og ikke minst forklare, urørlighetssonen. Jeg skrev underveis i studiet en mindre tematisk oppgave om urørlighetssonen, og kjente på en slags lettelse når jeg var ferdig fordi jeg syntes det var vanskelig og fordi jeg ikke fant mye forskning gjort på det. Likevel har urørlighetssonen vært noe som jeg ikke har klart å legge fra

meg. Interessen for den har fulgt meg videre, og når jeg leser om hvordan det er å leve med dårlig økonomi, hører jeg hele tiden også hvordan urørlighetssonen blir snakket om uten at det er det ordet vi bruker. Dette gjorde at jeg ønsket å jobbe videre med urørlighetssonen gjennom masteroppgaven.

Som en del av masterstudiet gjennomførte jeg en praksisperiode på seks uker. Jeg hadde min praksisperiode ved et kvinnefengsel, og det var her jeg først ble nysgjerrig på skam som fenomen. Under samtaler med mennesker som hadde begått kriminelle handlinger opplevde jeg at temaene skam og anger kom opp, og at disse begrepene ble brukt om hverandre uten at det var et tydelig skille i forskjellen mellom dem. I en situasjon hvor man har begått en kriminell handling kan det være positivt å kjenne på anger, men er det like hensiktsmessig å kjenne på skam? Er det i det hele tatt en følelse som fører til noe godt for det mennesket som skammer seg, sånn at det kan være en del av rehabiliteringen? Anger kan i motsetning til skam, være med på å gjennomgå en forsoningsprosess. Skam kan hindre denne prosessen ved at fokuset flyttes over til de negative opplevelsene man har om seg selv (Block-Haara, u.å.). Skam henger nært til urørlighetssonen og de grensene vi har som menneske.

Kombinert med interessen for urørlighetssonen og skam, har personlig økonomi og fattigdom vært tema jeg har vært opptatt av i flere år. Min hjemkommune Fredrikstad er en av kommunene i Norge med høyest andel barnefattigdom i Norge. Over 19 prosent av barna vokser opp i lavinntektsfamilier, langt over landsgjennomsnittet på 11,9 prosent (Normann & Epland, 2022). Det forundrer meg hvordan jeg kan leve så nært på fattigdom, uten at jeg hører eller ser stort til det. Svært sjeldent opplever jeg å høre folk si at de ikke har råd til noe. Jeg lurere på hvorfor det er sånn, og min hypotese er at skam og beskyttelse av sin urørlighetssone en faktor i at noen kvier seg for å være åpne.

I tillegg til en geografisk tilhørighet i et område med mye fattigdom, er jeg personlig svært interessert i økonomi. Som en del av min bachelorgrad i “innovasjon og prosjektledelse” ved Høgskolen i Østfold har jeg tatt et fag i bedriftsøkonomi. Jeg har også gjennomført enkeltmnet “personlig økonomi” ved NMBU: Norges Miljø- og biovitenskapelige universitet. Jeg leser litteratur om personlig økonomi på fritiden, hører på podcaster om temaet, og er aktiv i ulike internetttfora som Facebook og Instagram hvor temaene økonomi, sparing og investering diskuteres. Jeg ønsker en større åpenhet rundt økonomi, og har derfor

selv delt innhold om temaet både på Instagram, podcast og TV. På fora som Instagram har det dukket opp flere kontoer de siste par årene som handler om personlig økonomi, og typisk om veien ut av en dårlig økonomisk situasjon. Noen er helt åpne om identiteten sin og deler både hvem de er og tallene sine. Andre oppretter kontoene anonymt og begrunner det med blant annet skammen over de dårlige valgene de har tatt for seg selv økonomisk tidligere, eller fordi de har barn som lever i den økonomisk krevende situasjonen. Denne nye måten å snakke og dele om økonomi på tenker jeg kan være en av måtene som er med på å senke tabuet rundt temaet.

Når jeg hører mennesker snakke om økonomi så hører jeg fortellinger om følelsen av å ikke få til, frykten for hva andre skal tenke om dem, sorgen over alt man ikke får tatt del i og begrensningene fraværet av penger gir. Jeg hører utsagn som får meg til å tenke at vi er i kontakt med urørlighetssonen. Vi pirker borti noe som kan føles både godt og sårt å snakke om. Noe vi er ulike på om hvor komfortable vi er med å snakke om.

1.2 Relevans og betydning

Denne oppgaven er relevant for andre som samtaler med mennesker som kan ha det krevende økonomisk. Dette kan være en organisasjon, et NAV-kontor, en profesjonell samtalepartner eller andre som arbeider tett på mennesker.

Gjennom oppgaven gis det innblikk i tankene og livet til fem personer som lever med dårlig økonomi, og hvordan det kan påvirke deres urørlighetssone i samtaler. Målet med oppgaven er at jeg selv og eventuelle lesere blir bedre kjent med urørlighetssonen, for å kunne utøve faglig skjønn. Dette kan vi gjøre blant annet ved å bli kjent med vår egen urørlighetssone. Ved å lære egne sårbarheter og grenser er det også enklere å kjenne igjen andres (Alsvåg et al., 2014, s. 98).

Profesjonalitet hviler på praktikerens faglige skjønn. Det kan høres enkelt ut, men i virkeligheten stiller det en rekke betingelser til den profesjonelle som person (Austgard, 2010, s. 5). Å jobbe med omsorg og mennesker stiller også et krav om å hele veien være nysgjerrig, lære og vise omsorg. Forskningsprosjekter som dette gir oss muligheten til å bygge videre på

den faglige kompetansen. Selv om alle har evnen til omsorg i seg, må den i faglig sammenheng utvikles og bevisstgjøres (Austgard, 2010, s. 5).

1.3 Problemstilling

Med utgangspunkt i en nysgjerrighet på å utforske hvordan urørlighetssonen kommer til spill i samtaler om økonomi, har jeg formulert problemstillingen:

På hvilken måte kommer urørlighetssonen i spill i samtaler om økonomi?

Siden urørlighetssonen er såpass ulik for oss alle, vil det ikke være mulig for meg å vite helt sikkert om noens urørlighetssone krenkes eller ikke. Det er derfor mer interessant å se hvordan urørlighetssonen kan komme i spill gjennom samtale. Dette vil gi meg muligheten til å knytte teori om urørlighetssonen opp mot det informantene forteller i intervjuene, når materialet analyseres og drøftes.

1.4 Oppgavens struktur

Denne oppgaven består av fem kapitler. Etter konklusjonen i første kapittel, presenteres urørlighetssone som teori i andre kapittel. Her redegjør jeg for hva urørlighetssonen er, hvilke perspektiver jeg har valgt å fokusere på, og skam. Tredje kapittel inneholder all info om intervjuene som ble gjennomført, forskerrollen og hvilke etiske vurderinger som ble gjort. I kapittel 4 analyseres og drøftes materialet fra intervjuene opp mot teorien i kapittel 2. I siste kapittel konkluderes oppgaven ved å løfte fram noen av de viktigste refleksjonene.

Gjennom denne studien har jeg flere ganger vært usikker på om jeg skal bruke ordene *fattig* og *fattigdom*. Jeg har valgt å konsekvent ikke bruke det i omtalen av informantene som er deltakende i oppgaven, fordi det kan være mye stigma og negative assosiasjoner knyttet til ordet fattig. Jeg vet ikke om alle informantene kjenner seg igjen i den beskrivelsen, så jeg unngår å bruke den. I stedet bruker jeg *dårlig økonomi*. Ordene fattig og fattigdom blir likevel brukt noen steder i studien, fordi disse ordene blir brukt både i det teoretiske grunnlaget som oppgaven bygger på, og gjennom andre kilder hvor det henvises til mennesker som lever med

lav inntekt og krevende økonomiske livssituasjoner. Jeg har heller ikke valgt å definere hva *dårlig økonomi* betyr i denne oppgaven. Dette kan se forskjellig ut fra person til person, og jeg ønsket ikke at jeg skulle definere hvem som har dårlig økonomi og ikke. Dette kommer jeg mer tilbake til i kapitlet om forskningsetikk.

2: Urørlighetssonen

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for teorien rundt hva urørlighetssonen er, trekke frem hvordan urørlighetssonen beskytter grensene våre, og hva som kan skje om disse grensene overskrides. Videre undersøkes hvordan urørlighetssonen kan fungere positivt, for å skape en arena for undring i situasjoner hvor vi er nødt til å bruke skjønn. Avslutningsvis presenterer jeg tre perspektiver av urørlighetssonen som har vært spesielt viktige i dette arbeidet, og som også er de perspektivene jeg har valgt å bruke som grunnlag for analysen senere.

Teorigrunnlaget for oppgaven er hentet fra spesielt fra tre personer. Filosofen og teologen Knud Løgstrup, som var den som først brukte begrepet urørlighetssonen og forsøkte å sette ord på den. Interessant nok er ikke urørlighetssonen en stor del av Løgstrup sitt arbeide innen filosofien, og han endte aldri opp med å definere det ordentlig selv. Han er likevel den som har brakt fram urørlighetssonen som en filosofisk refleksjon. Kari Martinsen og hennes arbeid har også vært en viktig kilde til kunnskapsgrunnlaget for denne oppgaven. Hun er en norsk omsorgsfilosof, sykepleier og professor i sykepleievitenskap. Hun har skrevet mye om urørlighetssonen og brukte ofte konkrete situasjoner eller problemstillinger for å drøfte teorien. Hun har også jobbet som sykepleier i mange år, og har derfor perspektivet fra praksis med seg i det hun skriver. Det hun skriver er rettet mot sykepleiere, men jeg opplever at mye av det har vært relevant, også for den profesjonelle samtale, fordi det handler om omsorgsfilosofi. Svein Aage Christoffersen er norsk professor emeritus i etikk og religionsfilosofi ved Universitetet i Oslo, og har skrevet om urørlighetssonen fra et profesjonsetisk perspektiv. Det var Christoffersen som fikk meg interessert i urørlighetssonen i utgangspunktet, så hans bok “Profesjonsetikk” (Christoffersen , 2019) har vært en viktig del av oppgaven.

2.1 Hva er urørlighetssonen?

“Urørlighetssonen markerer hvor det enkelte mennesket setter grensen for nærhet og avstand til den andre, eller hvor åpen/lukket vi er i møte med andre” (Austgard, 2010, s.86).

Urørlighetssonen er et begrep brukt først av den danske filosofen Knud Løgstrup, som et forsøk på å beskrive noe om menneskets og det levende livets integritet. *“Alt levende liv har en urørlighetssone, eller en uberørbarhetssone” (Martinsen, 2005a, s. 32).* Løgstrup skriver at

urørlighetssonen har den funksjonen å holde oss til saken. Det blir en grense for å beskytte vår integritet. Integritet betyr at noe er urørlig eller bør forbli urørlig, og derfor kan krenkes hvis det blir rørt ved (Martinsen, 2005a, s. 32). Å holde seg utenfor urørlighetssonen betyr blant annet at vi i samtaler holder oss unna den andres motiver. En kan holde seg til en persons grunner, og få fram hva grunnen for noe kan være, men går man på andres motiver vil dette kunne være en krenkelse av urørlighetssonen. Resultatet blir ikke en god samtale, men at den som har blitt møtt med spekulasjoner om sine motiver vil sette seg til motverge. I motsetning til dette vil man kunne reagere med motverge eller følelsen av angrep, om man opplever at man blir møtt med tilbaketrukkethet og prinsipptrytteri (Martinsen, 2005a, s. 32). Åpenhet er derfor en viktig faktor når vi beveger oss inn i begrepet urørlighetssonen. På mange måter er urørlighetssonen og åpenhet motsetninger. Det betyr ikke at oppgaven er å balansere mellom dem som om de var uavhengige av hverandre, men se de i sammenheng. *“Det er nettopp motsetningen som bevarer de to fenomenene, urørlighetssonen og åpenheten, intakte”* (Martinsen, 2005a, s. 32). Urørlighetssone uten åpenhet blir lukkethet der vi ikke slipper hverandre inn. Uten åpenheten vil urørlighetssonen stivne fast og bli en grense som stenger en ute fra seg selv og andre (Alvsvåg, 2014, s. 99). Åpenhet uten respekt for urørlighetssonen kan lede til tankeløshet og samtalen kan få karakter av blottleggelse eller pinlighet. Urørlighetssonen kan dermed krenkes både av å bli møtt med for lite eller for mye åpenhet. Løgstrup beskriver urørlighetssonen og åpenheten som motsetninger, der de begge får liv og energi av den spenningen som fenomenene har til hverandre (Martinsen, 2005a, 33).

2.2 Å befinne seg i rommet av motsetninger

Ved å være i dette spennet mellom åpenhet og urørlighetssone skapes det et rom med mulighet for samtale. Her kan vi møte hverandre uten å gå inn i hverandre. Det er en balanse mellom åpenhet og lukkethet, og ved å beholde noe av det fremmede i møtet mellom mennesker kan urørlighetssonen opprettholdes. Dette rommet av motsetninger gir oss muligheten til å løfte fram ting vi ønsker å skjønne for å kunne bedømme flere sider ved en situasjon. Ved å løfte frem disse tingene i lyset for å bedømme, befinner vi oss i rommet av motsetninger. *“Det er å være i det fremmede og fortrolige på en gang, eller å være åpent og berørt tilstede, men også på avstand vurderende med i det vi holder på med”* (Martinsen, 2005b, s. 265). Med det fremmede mener Løgstrup det som ikke er det samme som oss selv, og som kjennes ukjent. Det fortrolige er gjenkjennelig og nært.

I situasjoner vi må bruke skjønn for å ta avgjørelser, kommer urørlighetssonen inn fordi den hjelper oss med å stå i spennet mellom motsetninger. Det motsatte av skjønn er forenklinger og fastlåsthet (Martinsen, 2005b, s. 265). Å befinne seg i dette rommet av motsetninger gir oss en mulighet til å befinne oss i en spørrende, langsom undring. Når noe er fastlåst undrer vi oss ikke lenger. Å være kjent med urørlighetssonen vil derfor ikke si at man får noen klare svar på hva som er riktig og galt i alle situasjoner, men vil skape et rom for undring i de situasjonene hvor det er nødvendig å bruke skjønn. Urørlighetssonen som teoretisk begrep finner vi oftest i sammenheng med faglitteratur for sykepleiere. Som sykepleier står man i situasjoner hvor man må bruke skjønn. Urørlighetssonen og dette rommet av motsetninger skaper mulighet for undring for å kunne bedømme flere sider ved en situasjon, i motsetning til de låste og faste rutinene vi også kan finne i helsesektoren.

2.3 Skammen

Skam er et komplekst fenomen. Det kan være det mest smertefulle vi føler på, men det kan også være noe sunt og nødvendig for å beskytte oss selv og de relasjonene vi har (Farstad, 2016, s.25). Skam er et sosialt fenomen. Ingen skammer seg fra fødsel av, men vi lærer oss gjennom de fellesskapene vi tar del i, hvordan vi skal kunne ha og opprettholde selvaktelse (Henriksen & Sommerfeldt, 2005, s.76). Skam hører til med det å være menneske.

Skam omtales oftest som noe ubehagelig eller negativt. Vond skam handler om å bli avslørt, og det kan oppstå når vi føler oss iaktatt av andre. Den kan endre vår selvoppfattelse (Alvsvåg, 2014, s.95). *“Skaamen kan skape en følelse av å være besudlet, skitten, forurenset. Å være fattig kan aktivere mange av skammens elementer: opplevelsen av å være uverdigg eller mindre verd enn andre, og av å være stilt på utsiden, fremmedgjort i forhold til andre”* (Henriksen & Sommerfeldt, 2005, s.77). Fattigdom har en skamskapende og negativ sosial status. Forskning viser at skam ligger i kjernen av fattigdomserfaringer. Forskningen viser også at skammen gjør det vanskeligere å komme seg ut av fattigdommen. Det kan skyldes holdningene, stigmatiseringen og skyldpåføringen fattige møtes med. Alt dette undergraver god selvfølelse og selvtillit, og øker dermed også de fattiges følelse av håpløshet, skyld og mangel (Farstad, 2016, s. 55).

Til forskjell fra den vonde skammen som kan være et hinder for vekst og utvikling, er den gode skammen vernende. Den kan gjøre at vi er mer forsiktige i vår tilnærming til andre. God skam kan være med på å beskytte grensene våre, og forebygge uønskede avsløringer (Alvsvåg, 2014, s.95). Den norske teologen Trygve Wyller skriver om hvordan vi i enkelte tilfeller burde vi skamme oss mer, fordi den gode skammen kan hjelpe oss med å respektere hverandre og grensene (Alvsvåg, 2014, s. 100).

2.4 Perspektiv på urørlighetssonen

Løgstrup beskrev og analyserte urørlighetssonen som fenomen i størst grad fra et allmenn perspektiv. Det er derfor ikke slik at vi har mange av Løgstrups tanker om urørlighetssonen brukt i profesjonsetiske problemstillinger. I det profesjonelle arbeidet med mennesker møter vi likevel urørlighetssonen slik vi kjenner den fra vår allmenne omgang med hverandre. Det er derfor et spørsmål om hva som skjer når vi møter urørlighetssonen også i en profesjonell sammenheng (Christoffersen, 2019, s. 91).

En måte å gjøre dette på er å løfte fram problemstillinger, og se på dem med ulike perspektiver innenfor urørlighetssonen. Christoffersen (2019) har satt navn på flere av disse, og jeg ønsker å trekke fram tre av disse perspektivene gjennom denne studien; Sinnsreserven, anerkjennelse og livsmotet. Det er også gjennom disse tre perspektivene jeg har valgt å strukturere analysen i. I analysekapittelet vil det derfor komme fram flere eksempler på hvordan de ulike perspektivene kommer i spill.

2.4.1 Sinnsreserven

Hvert menneske har en sinnsreserve. Denne gjør at vi har taket på oss selv, og opprettholder en viss form for kontroll. Noen ganger mister vi denne kontrollen, og da er sinnsreserven vekk (Christoffersen, 2011. s.97). Dette kan føre til voldsomme hendelser hvor noen blir så sinte at de mister kontrollen over seg selv og dermed sinnsreserven. Det kan også være knyttet til sykdom eller rus, som gjør at man ikke lenger har kontroll over seg selv. Et mer hverdagsnært eksempel, er når noen får latterkrampe og ikke klarer slutte å le. Man har totalt mistet kontrollen, og det er liten hjelp i at noen rundt forteller dem at de skal slutte. Det kan være ubehagelig å kjenne at man ikke har kontroll. De som observerer mennesker som har mistet kontroll og dermed også sinnsreserven, kan oppleve ubehag. Dette ubehaget kaller vi "bluferdighet." Det ubehaget bluferdigheten er, beskytter oss mot å miste kontrollen eller

observere at andre mister den. Om en person mister kontrollen med tilskuere rundt, kommer tilskueren inn i urørlighetssonen til personen. Tilskueren blir ufrivillig dratt inn i en annens urørlighetssone (Christoffersen, 2019, s.98).

Det kan være svært ubehagelig å se noen miste kontrollen på den måten, og dermed bli dratt inn i deres urørlighetssone uten noen mulighet for å beskytte seg fra den. Bluferdigheten er ikke snerpenhet, men handler om å ikke blotte seg. Bluferdigheten gir oss en positiv type skam som gjør at vi kan kjenne på når vi er i ferd med å tre over andre og egne grenser, både sjelelig og kroppslig (Martinsen, 2012, s. 164).

2.4.2 Anerkjennelse

“Vi lever i en kultur der selvrealisering er et viktig, ja kanskje det aller viktigste idealet. Selvrealisering handler om det ekte, genuine, autentiske livet. Det er bare jeg som kan være meg” (Christoffersen, 2019, s. 105). Friheten og muligheten til å leve det livet man ønsker blir derfor sentralt i opplevelsen av å ha et godt liv.

Vi har et behov for å være i fellesskap med andre, for det er i fellesskapet vi også kan være oss selv fullt ut. For å være seg selv trenger man å få anerkjennelse kun et fellesskap kan gi (Christoffersen, 2019, s. 105). Med forutsetningen om at fellesskap er nødvendig for et godt liv, blir det også viktig med hva som er “inngangsbilletten” for å få være en del av det. Penger kan være en slik inngangsbillett. Blir en stilt utenfor, mister respekt eller opplever seg som utenfor fellesskapet, vil de fleste av oss oppleve at begjæret omformes til skam. Vi begjærer ikke bare å få være en del av det, men skammer oss over at vi ikke er det. Tilhørighet og verdighet kan være knyttet opp mot å ha bestemte konsumvarer. De som ikke har tilgang til disse varene, vil heller ikke få tilgang til fellesskapet (Henriksen & Sommerfeldt, 2005, s.71-72). Er denne inngangsbilletten til fellesskapet penger, kan vi stille oss selv spørsmålet; *kan gi mennesker verdighet ved å hjelpe de ut av fattigdommen, og ved å utvikle en kultur der økonomisk fattigdom ikke trenger å fungere som sosialt ekskluderende eller kulturelt stigmatiserende?* (Henriksen & Sommerfeldt, 2005, s. 71-72).

I det daglige snakker vi om anerkjennelse mer som et behov for å bli sett og verdsatt i det man gjør og får til - et klapp på skulderen, et nikk, et kompliment. Det er likevel et fundamentalt

trekk i vår menneskelige tilværelse. Vi trenger ikke bare å bli anerkjent fra andre, vi trenger også som mennesker at andre søker anerkjennelse fra oss. Vi trenger at noen trenger oss (Christoffersen, 2019, s. 105-106).

2.4.3 Livsmotet

Livsmotet er et eksistensielt livsfenomen som gjelder alle mennesker. Vi mennesker er i ulik grad fylt av livsmot, uten at det nødvendigvis er noe vi går rundt og reflekterer over i det daglige livet (Delmar, 2019). Alle som arbeider med mennesker håndterer også andres livsmot. Man må møte personene på en måte som gjør at man ikke fører dem bak lyset, men er realistiske. Samtidig skal man ikke ta fra dem livsmotet. Helsepersonell som må overlevere en dødsdom til en pasient skal være tydelige på at det ikke er noe mer medisinsk de kan gjøre, men det betyr likevel ikke at pasienten ikke skal få lov til å håpe på at situasjonen kan snu. Å ta fra noen det siste håpet, vil også være å gå inn i deres livsmot og urørlighetssone. *Håpet er ikke en mangel på realisme, det er tvert imot en forutsetning for å kunne leve også den tiden vedkommende har igjen.* Uten livsmotet dør vi (Christoffersen, 2019, s. 102).

3. Metode

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for metoden jeg har benyttet meg av i datainnsamlingen. Jeg vil gå gjennom hvordan jeg har gjennomført intervjuer for å innhente data, hvordan jeg fant informantene til studien, hvordan dataene har blitt håndtert og noen av de forskningsetiske utfordringene jeg har hatt.

Jeg har benyttet meg av kvalitativ metode, med semistrukturerte intervjuer som datainnsamlingsgrunnlag. Dette har gitt meg mulighet til å snakke med mennesker som selv definerer at de lever med dårlig økonomi. Dette valgte jeg fordi jeg var opptatt av at oppgaven skulle følge fenomenologiske tradisjoner ved å få frem informantenes egne perspektiver (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 33). *“Hvis du vil vite hvordan folk oppfatter verden og livet sitt, hvorfor ikke spørre dem?”* (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 18).

3.1 Utvalg og rekruttering

Tidlig i prosjektet leste jeg Maria Lavik sin bok “Vi, dei fattige”, hvor hun intervjuer mennesker om fattigdom. Under de første intervjuene stilte hun spørsmål om de økonomiske tallene deres, sammenlignet med lavinntektsgrenser og opplevde at hun jaget en objektiv sannhet. I ønsket om å putte fattigdommen i riktig “grad”, og bekrefte at informasjonen hun fikk var riktig, gikk det opp for henne at fattigdom ikke nødvendigvis handler om summen på kontoen (Lavik, 2021, s. 52).

Fattigdom er ikke bare summene på konto. Det er så mye mer enn det jeg kan lese meg opp til på SSB. Fattigdom er de mørke og rotete husene vi møtes i, lukten av mugg, pærebrusen vi drikker til lunsj. Fattigdom er alle de historiene som klister seg fast og er vonde å skrubbe vekk. Historier om mobbing og overgrep, ofte fortalt i tilfeldige bisetninger (Lervik, 2021, s. 52.)

Da jeg startet med å lete etter informanter var jeg tydelig på at jeg ikke ønsket å være den som definerte om noen har dårlig økonomi eller ikke, men at informantene selv skulle få definere dette. Jeg bestemte meg også tidlig for at jeg ikke skulle be om tall eller andre typer “bevis” på at informantene faktisk hadde dårlig økonomi. Jeg måtte velge å stole på at det var de selv som definerte hva dårlig økonomi er for dem, fordi det kan se så forskjellig ut fra person til

person. Jeg ønsket ikke å sitte som en “dommer” over hva jeg mente var dårlig økonomi og ikke.

Med informantene mine snakket vi veldig lite eller ingenting om faktiske pengesummer, eller hvor mye de hadde på konto. Det kom likevel til uttrykk gjennom fortellinger om tak på hus som ikke ble byttet, mangel på vintersko og varer for å leve, kjøpt på Mastercard. De omtalte selv at de hadde dårlig økonomi.

For å finne disse personene som selv mener de har dårlig økonomi, brukte jeg Facebook og Instagram. Jeg startet med å lage en enkel og informativ utlysningspost med noe grafikk, sånn at posten min skulle fange oppmerksomhet. Dette gjorde det også enklere å få andre til å dele posten, fordi det var et ferdig bilde, så de trengte ikke selv å skrive noe informasjon. For å skape avstand til meg som student/forsker og meg som privatperson på sosiale medier, spurte jeg administratorene på gruppene om å dele posten. På tre av fire steder var dette mulig, i den siste gruppen delte jeg fra min egen profil. I begynnelsen av mars 2023 ble posten lagt ut på “Pengesnakkerne” (en gruppe på Facebook med 40.000 medlemmer), “Uføreopprøret” (en gruppe på Facebook med 20.000 medlemmer), “AAP-aksjonen” (en gruppe på Facebook med 27.000 medlemmer) og “Fredrik Støle” (en økonomiprofil på Instagram med fokus på økonomisk uavhengighet med rundt 1000 følgere). I tillegg ble posten delt av andre, 10 ganger andre steder på Facebook, innen det var gått et døgn. Alle de fire stedene posten ble delt er fora på internett hvor økonomi er hovedtema, men på forskjellige måter.

Totalt 15 personer tok kontakt med ønske om å ta del i prosjektet. Av disse 15, var det 14 kvinner og én mann. Jeg ønsket opprinnelig 3-5 informanter, og siden jeg fikk såpass mange som kunne tenke seg å være med, valgte jeg å intervju fem av dem. Fordi jeg hadde satt et ønske om kjønnsrepresentasjon blant informantene, valgte jeg å inkludere den mannlige informanten i utvalget. For å velge ut de resterende 4 informantene ga jeg de alle et tall fra 1-14, og brukte en digital slumptallsgenerator for å velge ut fire tilfeldige fra listen. De resterende 10 som hadde meldt seg tok jeg kontakt med for å høre om jeg kunne beholde kontaktinformasjon ut måneden om noen av de andre informantene skulle være forhindret å delta. De aller fleste svarte bekræftende på dette slik at jeg hadde noen jeg kunne ta kontakt med om det skulle bli frafall. De jeg ikke fikk svar fra slettet jeg all kontaktinfo til, slik jeg hadde informert om at jeg ville gjøre. Jeg fikk bruk for kontaktinformasjonen til de resterende

interesserte, fordi jeg opplevde at flere av de som opprinnelig ble trukket ut som informanter ble hindret fra å stille. Jeg endte derfor likevel opp med fulltallige fem informanter til intervjuene.

Når det gjelder den økonomiske situasjonen deres var 3 av de 5 informantene jeg intervjuet var på intervjutidspunktet helt eller delvis uføretrygdet. En mottok arbeidsavklaringspenger potensielt på vei mot uføretrygd, og en jobbet 100%.

3.2 Intervjuer

Jeg har gjennomført 5 semi-strukturelle intervjuer, alle med mennesker som selv definerer at de har dårlig økonomi. Intervjuene ble gjennomført i perioden mars-april 2023. De ble gjennomført digitalt, med en lengde på 60-90 minutter. Det ble gjort opptak av alle intervjuer.

I forkant av intervjuene ble det laget en intervjuguide jeg brukte som hjelpemiddel (vedlegg 1). Urørlighetssonen er et såpass lite kjent begrep at jeg valgte å ikke bruke det inn i intervjuene, men heller stille spørsmål rundt det med andre ord som kan være lettere å snakke om. Intervjuene valgte jeg å dele inn i fire temaer/spørsmål. I intervjuets første del ba jeg informantene snakke litt om deres egen hverdag, økonomi og følelser rundt dette. Her ønsket jeg at de med egne ord skulle beskrive sitt liv, og hvordan det påvirker de å ha dårlig økonomi. I andre del spurte jeg om hvem informantene snakker med om sin økonomiske situasjon, om det er noe de snakker åpent om med andre og om de kunne ønske at flere visste det eller ikke visste det. Her forsøkte jeg å kartlegge litt hvilke reaksjoner de får og hvordan de opplever det å skulle dele. I tredje del av intervjuet spurte jeg informantene om å snakke litt om hvordan situasjonen kunne vært lettere for dem. Her ønsket jeg både å høre litt om hva de selv tenker kan lette situasjonen de står i, men også å spørre om hvilke muligheter de har for å snakke med noen profesjonelle om situasjonen de er i. Den fjerde og siste delen av intervjuet, handler om skam og hvilke tanker informantene hadde om skam rundt det å ha dårlig økonomi.

Informantene fikk mulighet til å gjennomføre intervjuene digitalt, eller fysisk på Østlandet. Alle informantene valgte å gjennomføre intervjuene digitalt. Dette ble gjort med programmet “Zoom” som ga oss muligheten til å se hverandre underveis. Slike synkrone intervjuer gir

flest likhetstrekk med ansikt-til-ansikt intervjuer, sammenlignet med spørreskjema, e-post eller andre digitale muligheter (Thaagard, 2018, s. 110).

Jeg var spent på hvordan det å gjennomføre intervjuene digitalt ville påvirke hvor fortrolige informantene følte seg i møte med meg som forsker, og om det ville være vanskelig å skulle snakke om temaet økonomi. Jeg opplevde likevel at jeg klarte å få en god tone med informantene, og at både humor og sårbarhet kom fram gjennom intervjuene. Selv om jeg tok opptak av intervjuene med video, går jeg også ut i fra at noe av mimikk og kroppsspråk ble vanskeligere for meg å plukke opp, sammenlignet med om intervjuene hadde foregått fysisk. I det digitale rommet kan det også være vanskeligere å gi rom for stillhet og pauser, som normalt er en fin mulighet for å tenke på mellom spørsmålene (Widerberg, 2001, s. 90).

Det ble gjort opptak av alle intervjuene, slik at jeg ikke trengte å skrive ned ting underveis i intervjuet, men kun fokusere på informantene. Det kan virke forstyrrende på samtalen når vi skriver notater (Thagaard, 2018, s. 112). I ettertid har jeg skrevet ut transkriberinger av intervjuene i transkriberingsprogrammet. I transkriberingen forsøkte jeg å få med meg så mange av detaljene fra intervjuet som mulig. Pauser ble markert, latter notert, endring i toneleie, gestikulering, synlige følelser og kroppsspråk.

I etterkant av intervjuene var det flere tanker som dukket opp og som jeg ønsket å huske på til et senere stadium av prosjektet. Jeg opprettet derfor en forskerdagbok som jeg har brukt til å notere refleksjoner.

3.3 Etske vurderinger

Ved å gjennomføre et forskningsprosjekt dukker det opp etiske vurderinger en må ta stilling til. Det stilles egne formelle krav for hva som må til for å kunne gjennomføre et studie, men i tillegg må jeg i rollen som forsker hele veien gjøre forskningsetiske valg. Fokuset kan ikke bare være hva jeg synes er spennende og gjerne vil få ut av studien, for informantene og leseren skal også være i fokus. Som forsker er man ikke bare sannhetssøkende, man er også ansvarlig ut fra grunnleggende moralske verdier (Østrem, 2022, s. 44). Min rolle er å sikre at de som deltar i forskningen ikke blir påført skade eller unødvendige belastninger (Dalland, 2020, s. 168). Det siste jeg vil er at jeg krysser noen etiske grenser, eller krenker noens urørlighetssone ved å gjennomføre denne studien.

Som forsker har jeg hele veien blitt møtt med ulike dilemmaer, hvor jeg har måttet stoppe opp for å forsikre meg om at jeg har forskningsetikken som prioritering. Som et hjelpemiddel inn i disse valgene har jeg kunnet bruke veileder som sparringspartner. Jeg har også benyttet meg av flere kilder på metode innen kvalitative forskningsprosjekter, som har gitt innsikt i hvilke forskningsetiske problemstillinger andre har støtt på i sine prosjekter.

I dette kapitlet redegjør jeg for hvilke formelle forskningsetiske rutiner som ble gjennomført, og noen av de forskningsetiske dilemmaene jeg støtte på underveis i prosjektet.

3.3.1 Databehandling og personvern

I januar 2023 ble det sendt et meldeskjema til SIKT om at jeg ønsket å samle inn data via semistrukturerte intervjuer. Jeg valgte i denne prosessen å søke spesielt om å oppbevare data også om helseopplysninger og religion. Dette var ikke fordi jeg selv tenkte å spørre om det under intervjuene, men fordi jeg tenkte det var to temaer som kunne komme opp på informantenes initiativ.

Jeg søkte, og fikk tilgang til UiO sin tjeneste TSD for lagring av data. Jeg har også fullført Det teologiske fakultet sitt e-læringskurs i databehandling. Alle intervjuene ble gjennomført på en kryptert lånemaskin eid av Det teologiske fakultet. Intervjufilene, transkribering og koblingsnøkkel har kun blitt oppbevart og håndtert inne i TSD. I forkant av intervjuene signerte alle informantene et samtykkeskjema (vedlegg 2).

Etter transkriberingene har alle intervjuene blitt nøye gjennomgått. All informasjon som kan identifisere informantene har blitt fjernet eller byttet ut. Alle intervjuene har blitt gjennomgått og godkjent av veileder før de ble hentet ut fra TSD.

3.3.2 Forskningsetikk

Etiske overveielser handler om mer enn å følge regler. Det betyr å tenke gjennom hvilke etiske utfordringer arbeidet vårt medfører (Dalland, 2020, s. 166). Her vil jeg løfte fram noen refleksjonene jeg har rundt forskningsetiske utfordringer gjennom oppgaven som handler om mer enn reglene som må følges.

Min interesse for urørlighetssonen har gjort at jeg har blitt mer observant på hvilke situasjoner jeg selv er i, der urørlighetssonen kan komme i spill. Et prosjekt som denne oppgaven, skaper mange slike situasjoner. Gjennom intervjuene gikk jeg inn på noen ganske private temaer. Der måtte jeg finne en balanse mellom å spørre grundig nok til å kunne skjønne hva informantene tenkte og følte. Samtidig måtte jeg ha informantenes urørlighetssone i fokus, fordi jeg ikke ønsket å krenke den unødige. Jeg tror det er veldig vanskelig å skulle intervju noen om dere økonomi uten at urørlighetssonen komme noe til spill. Kanskje er det ikke ønskelig heller. Noe av poenget med prosjektet er jo nettopp å se hvor urørlighetssonen kommer i spill om økonomi, og intervjuene er en del av dette. I noen av intervjuene merket jeg også dette selv, og da måtte jeg velge om jeg ønsket å spørre videre eller bytte tema. I forkant av intervjuene hadde jeg gitt beskjed om at informantene selv kunne si ifra om de ikke ønsket å svare på noe. Samtidig tenker jeg det kan være vanskelig å faktisk skulle si ifra om dette, så jeg hadde et særlig ansvar for å plukke opp tegn på dette som ikke er ord. Kroppsspråk kan være et hjelpemiddel for dette. Siden intervjuene ble gjennomført digitalt, var kroppsspråk mindre synlig, og jeg kan ha mistet noen av disse tegnene.

I forkant av intervjuene hadde jeg mange runder på om jeg skulle spørre om skam direkte eller ikke. Både om jeg skulle bruke det ordet, og om jeg kun skulle ta det opp om det ble nevnt av informantene selv. Det ble lagt til slutten av intervjuet av flere årsaker. Både for at det da er en mulighet for at skam kan komme opp som tema naturlig uten at jeg spør om det, eller at det er andre følelser og tanker som opptar informantene mer og som det kan være naturlig å utdype om. Skam kan for noen være et vanskelig og skambelagt tema å snakke om, så det kan virke voldsomt å ha tidlig i intervjuet før vi har skapt noen form for relasjon. Jeg ønsket heller ikke å legge ord i munnen til informantene eller skape en forventning om at de må ha opplevd skam knyttet til økonomi. Det kan også være andre ord informantene bruker, som kjennes mer naturlig for dem enn skam. Hadde jeg valgt å ikke spørre direkte om skam ville jeg risikert å sitte igjen med datamateriale hvor disse ordene kanskje brukes, uten at jeg vet om det faktisk er skam informantene mener eller ikke. I stedet for at jeg skal risikere å pålegge informantene skam informantene kanskje ikke kjenner på, valgte jeg derfor å være såpass direkte i spørsmålet. Kanskje er ikke skam et ord de synes passer i det hele tatt, og da synes jeg det er viktig for prosjektet å ha med. I flere av intervjuene kom skam opp som tema uten at jeg trengte å ta det opp. I ett av intervjuene ble skam tatt opp helt i begynnelsen fordi

informanten spurte direkte om temaer og mulige problemstillinger for oppgaven. Jeg tok da en avgjørelse på å nevne skam som et av temaene jeg var opptatt av å utforske. Risikoen er at dette kan ha farget informanten noe som gjorde at hen snakket mer om skam gjennom intervjuet, men jeg besluttet at det ville være forskningsetisk uriktig av meg å utelate informasjonen når informanten spurte direkte om det.

Jeg ønsket å unngå spørsmål hvor informanten føler de må forklare eller unnskyldte hvorfor de har dårlig økonomi. På samme måte som jeg ikke spør om tall eller sjekker om de “faktisk lever under en presset økonomisk situasjon”. Jeg ønsker ikke å definere hva informantene selv måtte oppleve som dårlig økonomi, det tenker jeg vil kunne se annerledes ut fra person til person. Gjennom intervjuene var jeg bevisst over at det er en maktubalanse i at de skulle dele mye om seg selv, uten at jeg delte noe tilbake. I tillegg skulle jeg både lagre data om informantene videre, og bruke det i dette prosjektet. Jeg forsøkte å stille åpne spørsmål for å påvirke svarene jeg fikk i så liten grad som mulig. Spesielt knyttet til skam var jeg obs på dette, siden skam var noe jeg gikk inn i prosjektet med en nysgjerrighet på.

Gjennom intervjuene merket jeg at det var fristende å falle inn i rollen som samtalepartner mer enn intervjuer. Jeg ønsket i utgangspunktet å holde meg ganske nøytral til svarene informantene kom med, for å ikke påvirke svarene eller samtalen videre mer enn nødvendig. Jeg opplevde likevel at dette ble vanskelig. I flere av intervjuene nevnte informantene selv svært sensitive temaer som vold og overgrep. Dette ble sagt i varierende grad av sammenheng med historien om den økonomiske situasjonen. Jeg kjente derfor at det enkelte ganger ble riktig å både gi anerkjennelse for følelsene deres, og snakke litt kort om det. Som forsker er det spesielt viktig å ha respekt for deltakerens privatliv. Jeg måtte hele tiden vurdere hvilke spørsmål jeg stilte, slik at informanten ble ledet til å gi mer informasjon enn personen egentlig ønsket, eller som informanten kunne komme til å angre på i ettertid (Thagaard, 2018, s. 113).

3.3.3 Forskerposisjon

Som en forlengelse av det forskningsetiske kan det være hensiktsmessig å se på min rolle som forsker inn i dette prosjektet. Min posisjon, mine forforståelser og min bakgrunn vil kunne spille inn i hvordan arbeidet utføres. Selv med en etterstrebelse etter det objektive og nøytrale,

vil min posisjon være med på å farge forskningen i større eller mindre grad. Med dette som bakgrunn ønsker jeg å gå kort inn i min posisjon som forsker.

Som forsker er det vanskelig eller umulig å skulle holde seg helt nøytral. Hele veien tas det valg, og hva jeg har med meg i bagasjen av erfaringer og forutantagelser kan påvirke hvordan jeg oppfatter hva informantene kommuniserer, og hva jeg velger ut som det viktigste. Som en del av denne prosessen har det derfor vært viktig for meg å være tydelig i hva jeg har med meg av erfaring og tanker. Jeg har også måttet gå i meg selv for å trekke fram noen av mine forforståelser av informantene og det å leve med dårlig økonomi.

Som et hjelpemiddel for å kartlegge noen av disse tankene og forutanselsene, gjennomførte jeg en skriveøvelse i forkant av intervjuene. Jeg lagde en liste med spørsmål inspirert fra boken "Metode og oppgaveskriving" (Dalland, 2020, s. 84). Gjennom spørsmålene reflekterte jeg rundt hvorfor jeg ønsket å studere informantenes situasjon og hvilken kjennskap jeg selv har med å leve i en krevende økonomisk situasjon. Jeg skrev også ut om hva jeg har lest om økonomi og skam fra andre, og hvilke holdninger og synspunkter jeg har til mennesker som lever med dårlig økonomi. Denne skriveøvelsen har jeg gjort for min egen del, så jeg kan være klar over noen av mine egne tanker rundt temaet og hva jeg tar med meg som forsker inn i arbeidet.

Noe av det jeg har med meg inn i min bakgrunn som forsker inn i dette arbeidet, er hva jeg har lest om temaene fattigdom og skam. Det siste året har jeg ikke bare lest faglitteratur om temaene, men også et titalls skjønnlitterære og sakprosa-bøker. I skjønnlitteraturen finnes det mange beskrivelser og eksempler som kan gi både inspirasjon og perspektiv til en oppgave (Dalland, 2020, s. 147) Siden dette er en oppgave i mer fenomenologisk retning, har det vært en måte å få innblikk i andres opplevelse av det å leve med dårlig økonomi spesielt. Bøker jeg i ettertid har tenkt var spesielt relevante har vært "Mamma er trygda" av Mímir Kristjánsson, "Vi dei fattige" av Maria Lavik og "Oss mot verden" av Kaisa Hansen-Suckows. Dette er bøker jeg kommer til å ta med meg videre også, inn i fagfeltet åndelig og eksistensiell samtalpartner.

4: Analyse og drøfting

I dette kapitlet skal jeg se på hva som kom fram i intervjuene, og hvordan urørlighetssonen kom i spill gjennom samtalene. Først vil jeg presentere hvilke temaer informantene var opptatt av gjennom intervjuene, og hvordan jeg arbeidet med å velge ut hva jeg ønsket å analysere videre. Deretter ser vi på funnene gjennom de tre perspektivene på urørlighetssonen jeg har valgt ut, for å se hvordan de eventuelt kommer i spill.

Jeg har valgt å benytte meg av tematisk analyse. En fordel med det er at fokuset ikke ligger på de individuelle informantene, men på mønstre og sammenhenger. Dette er et svært viktig utgangspunkt fordi det innebærer at det ikke er individet som står i sentrum for analysen og tenkningen (Widerberg, 2001, s. 59). Dette gjør at jeg kan løfte fram temaer som går igjen i flere av intervjuene, og bruke dem på tvers av informantene for å belyse problemstillingen for studien: “På hvilken måte kommer urørlighetssonen i spill i samtaler om økonomi?”.

Utfordringen med en tematisk analyse er at sitatene blir løsrevet fra konteksten den er satt i (Thagaard, 2018, s. 171). Dette gir meg som forsker et særlig ansvar for å vurdere hvilke beskrivelser av sammenhengen som må med for at dataen skal presenteres så sannferdig som mulig. Styrken er at informantene ikke presenteres en og en, som gjør at de blir vanskeligere å identifisere. Dette er særlig viktig i denne oppgaven fordi informasjonen regnes som særlig sensitiv etter databehandlingsregelverket til UiO.

Så fort jeg kunne hente ut alt datamaterialet gikk jeg nøye gjennom alle intervjuene. Jeg printet det ut på papir og streket ut temaene jeg merket meg i ulike farger. Jeg ønsket å jobbe så konkret og fysisk med materialet som mulig, og dette ga meg en mulighet til dette. Her kunne jeg allerede visuelt se hva som gikk igjen av temaer på tvers av informantene. Det endte opp med å bli tolv temaer med sitater jeg syntes var spennende, og som jeg ønsket å finne tilbake til. Jeg skrev en helt kort presentasjon av hvert tema slik at jeg kunne se hvilke av de som ville besvare problemstillingen på best mulig vis. Nedenfor er en forkortet utgave av disse tolv presentasjonene jeg skrev.

1. Mangel på mulighet for å komme seg ut av den økonomiske situasjonen. Ikke kunne ta de riktige valgene fordi de koster penger der og da, dårlig utgangspunkt som gjør at man starter bakpå.

2. NAV og det offentliges rolle i problematikken. Hvordan kommer urørlighetssonen i spill i informantenes møte med det offentlige hjelpeapparatet?
3. Beskrivelse av usikkerheten og bekymringen, Hvordan det tar fra informantene nattesøvn. Den evige tankekvernen som ikke lar de hvile i hodet. Vanskelig med å se hvordan det skal gå, hvordan de skal klare en mnd til.
4. Hvordan informantene får hjelp fra de rundt seg til å klare seg, eller hvordan de skulle ønske at de klarte å spørre om hjelp. Hvordan er det å måtte være den som skal ta imot gang på gang? Hva gjør dette med selvfølelsen og selvverdien?
Takknemlighetsgjelden snakkes om.
5. Alt informantene går glipp av, velger å ikke ta del i det sosiale selv om de kanskje skulle ønske det. Blir mer isolert enn de egentlig vil. Alt koster penger. Tenker på hva de kunne gjort om de hadde hatt penger.
6. Sammenligner seg med de andre, både de som har dårligere råd og de som har bedre råd. Et behov for å plassere seg, finne sin plass i forhold til andre. Forteller om svært krevende økonomi, men kvier seg likevel for å omtale seg selv som fattig selv om de lever med tall langt under både medianlønn og fattigdomsgrense. “De fattige” blir beskrevet som “noen andre”.
7. Frykten for hva andre skal tenke om dem. Ikke bare hva de skal si direkte, men også hva som kan bli sagt om dem. Opplever å ikke bli trodd, opplever at andre ikke skjønner hvor dårlig råd en egentlig har, opplever at andre tror man sløser. Ønsker kanskje å skjule det eller begrense hvem det er som vet.
8. Hvem snakker de med om økonomi? Hvem slipper de inn i sine bekymringer og tanker om penger? Er dette noe som alle vet eller bare noen få? Om ikke mange vet, hvorfor er det sånn? Kunne det vært noe offentlig tilbud hvor de kunne snakket med noen? Hvordan kunne dette eventuelt sett ut?
9. Hvilke følelser er det som kommer fram i samtaler om økonomi? Hvordan gjør skammen at urørlighetssonen blir forstyrret?
10. Et behov for å forsvare de valgene man har tatt og hvordan det er greit at ting har blitt som de har blitt. Hører flere snakke om hvordan de har gjort det de kan selv, at de har prøvd eller at de pusher kroppen, men det går ikke.
11. Hvordan snakker informantene om seg selv? Hvordan snakker de til seg selv og hva kjenner de om seg selv? En sier hen føler seg dum. Flere nevner at når man får beskjed

om at livsopphold skal vare, så er det vel personen selv som gjør noe galt siden hen ikke får det til likevel?

12. Nav og det offentlige rolle i dette. Hvordan det offentlige berører urørlighetssonen. Spesielt dette om motiv og å bli trodd. Kjemper for å få bekreftelse på at de faktisk er syke ved utbetaling av økonomisk stønad. Informanter forteller om hvordan de ikke blir trodd. Utgangspunktet er at de ikke snakker sant, så må man kjempe “mot” systemet for å kunne få den hjelpen man selv mener man kvalifiserer til.

For å svare på problemstillingen om hvordan urørlighetssonen kommer i spill under samtaler om økonomi, har jeg valgt å dele inn analysen og drøftingen etter perspektiver på urørlighetssonen. Disse blir nærmest som kategorier av urørlighetssonen for å gjøre det lettere å diskutere hvordan den kommer i spill. Disse kategoriene bruker også Christoffersen (2019) for å snakke om urørlighetssonen.

4.1 Sinnsreserven

Alle informantene, utenom én, fortalte om hvordan de har vært eller fremdeles er, opptatt av å skjule at de har dårlig økonomi. Som en del av det å ikke miste kontroll, ønsket de selv å kontrollere hvem som visste om det og ikke. Dette kan handle om vårt behov for å beholde sinnsreserven, og hvordan vi ikke ønsker at noen skal se at vi har mistet kontrollen (Christoffersen, 2019. s.97). Kulturelt ville vi kanskje forklart dette som å “miste ansikt”, og bruke ord som flaut eller skamfullt for å forklare det som skjedde.

4.1.1 “Jeg vil vise at jeg har kontroll”

Med en av informantene snakker jeg om hvordan det kan være ubehagelig når kortet ditt blir avvist på matbutikken. Dette er noe som kan skje med oss alle, uten at det nødvendigvis er knyttet til det å ha dårlig økonomi. Hen sier at det ikke nødvendigvis handler om mangelen på pengene, men om kontrollen på dem.

“Jeg tenker at det handler litt om at jeg ikke vil at folk skal tro at jeg ikke har kontroll. (...) Så jeg tenker at folk har jo kanskje et inntrykk av at.. de tenker kanskje at jeg ikke tjener

kjempedårlig, og da handler det om kontroll. At det er hovedsakelig det, selv om det ikke bare er derfor jeg ikke har penger. Jeg tenker at for min del så handler det litt om det, at jeg vil vise at jeg kan ha kontroll.”

Informanten bor på et lite sted hvor “alle” vet hvor hen jobber. Ut fra hvor hen jobber er det rimelig å anta at hen har en grei lønn, og dermed ikke burde ha økonomiske problemer. Det å ikke miste kontrollen eller “avsløres” handler dermed ikke om at informanten er redd de skal tro at hen ikke har nok penger, men at hen ikke forvalter dem på en måte som gjør at hen kan betale for matvarene sine. Å bli “grepet i fattigdom” er å bli stilt frem til spot og skue - og enda mer hvis man har forsøkt å skjule dette, som ved at man ikke ønsker at andre skal tro man ikke har kontroll (Henriksen & Sommerfeldt, 2005, s.72).

Når sinnsreserven diskuteres, bruker vi ofte kraftige eksempler som sinne eller rus. Det å bli så sint at man mister kontrollen eller ruset at man mister kontrollen. Jeg er nysgjerrig på hvordan sinnsreserven også kommer til syne i mindre “voldsomme” og åpenbare hendelser. Det å ha “mistet kontroll” økonomisk synes jeg derfor er veldig interessant å se i lys av sinnsreseven fordi den berører mange av de samme kjennetegnene.

Når man snakker om sinnsreserven snakker vi ofte om å miste den, som om det er enten eller. Enten har du den så du har “kontroll” over deg selv og situasjonen, eller så har du ikke det. Jeg tenker at det også finnes mange hendelser hvor man ikke har totalt mistet kontrollen over seg selv, men likevel kjenner på at man mister hvertfall en del av sinnsreserven. Står man på butikken og ikke kan betale for seg betyr ikke det at man har mistet kontrollen over sin egen økonomi, og også sinnsreserven. Det kan likevel føles sånn i øyeblikket, fordi man frykter at det er det andre tenker, og dermed kommer også ubehaget, eller rettere sagt bluferdigheten, som beskrevet av Christoffersen (Christoffersen, 2019, s.98).

4.1.2 “Hvem er det som går rundt og ikke har 20 kroner?”

Blir man observert i det å “miste kontrollen” kan man kjenne på det ubehaget, eller bluferdighet som vi kaller det. Det kan gjelde den som har blitt “avslørt” i å miste kontrollen, eller de som observerer at noen andre blir avslørt.

En av informantene forteller om en gang hen opplevde å “bli avslørt” med sin dårlige økonomi. Hen var hos legen, og ble fortalt at egenandelen var på 20 kroner. Det var åpent mellom der hen og resepsjonisten snakket, og venterommet, så alle som ventet på sin time kunne høre hva som foregikk. Hen hadde ikke de 20 kronene og var usikker på hvordan hen skulle komme seg ut av den ubehagelige situasjonen.

*“Hjernen min kortsluttet helt. Jeg kunne ha sagt for eksempel "jeg har glemt pengene mine i bilen" ikke sant, men jeg klarte ikke å gjøre det. Men til slutt måtte jeg bare si.. jeg har ikke råd, jeg har ikke penger til det. Og jeg tror.. altså, hele kroppen min bare gjorde sånn her *krummer seg ned med skuldrene for å gjøre seg så liten som mulig* fordi at det var så vanskelig. Hvem er det som går rundt og ikke har 20 kroner? Folk forventer at man har 20 kroner.”*

Informanten beskriver her hvordan hen mistet sinnsreserven sin. Hen opplevde å miste “kontrollen” som i dette tilfellet er at hen selv styrer hvem som vet om informantens økonomi og ikke. Hen opplevde også et ubehag og bluferdighet av at andre fikk dette med seg. Hen ble avslørt i noe hen ønsket å skjule at hen ikke hadde kontroll over. På samme måte kan vi tenke oss at det er ubehagelig å være en av de andre på det venterommet. De blir ufrivillig dratt inn i informantens urørlighetssone og kan kjenne på en bluferdighet over å se noen som har mistet sin sinnsreserve (Christoffersen, 2019, s.98).

Jeg tenker det informantene sier i siste setning er veldig interessant, *“Hvem er det som går rundt og ikke har 20 kroner? Folk forventer at man har 20 kroner.”* Informantene løfter fram en generell forventning om at 20 kroner, det har alle. Min antagelse da er at hen samtidig frykter at om man ser noen ikke har det, så tenker man at det er noe galt eller at de ikke har kontroll. At det handler like mye om hva man antar mangelen på de 20 kronene kan bety, enn at man faktisk mangler pengene.

Det kan være krevende å skulle være redd for at noen kan “avsløre deg” på at du har dårlig økonomi, eller at du skal komme i situasjoner som med informantene på legekontoret. Hvordan påvirker det noen å ha det sånn over lang tid? En av informantene forteller:

“Det var som om jeg ikke kunne se folk i øynene, for jeg brukte så mye krefter på å skjule at jeg hadde så dårlig økonomi. (...) Så jeg følte at jeg levde et veldig falskt liv. Jeg kunne ikke være ekte, for jeg klarte ikke si ifra at "vet du hva? sånn er ståa".”

Informanten forteller om å ikke kunne være ekte, fordi hen måtte skjule at økonomien var dårlig. Det koster å opprettholde en slik fasade og beskyttelse, for denne informanten kostet det at hen syntes det var ubehagelig å skulle se andre i øynene. Hva hadde skjedd om man slipper opp på denne beskyttelsen rundt seg selv? Hva skal til for at det ikke er nødvendig å gå rundt med denne skammen? Kan det få ned skammen? Forfatter Kari Løvaas har skrevet en bok om skam, og beskriver skammen som et troll som må utsettes for dagslys- og sprekke (Løvaas, 2013, s. 7). Kan det å være åpen om det gjøre det enklere?

Flere av informantene deler nettopp om hvordan de har snakket åpent om den økonomiske situasjonen sin, og hvordan reaksjonene de har fått har vært ulike.

Informanten som følte at hen ikke lenger kunne se folk i øynene og at hen levde et falskt liv, forteller at hen prøvde å være åpen om hvordan hen hadde det økonomisk. Hen opplevde da at det ble bagatellisert eller at de rundt ikke faktisk skjønnte hvor dårlig økonomien var eller hva konsekvensene av det var. Til slutt forteller informanten at hen ble helt desperat, og tok kontakt med en journalist.

“(...) I løpet av bare et par timer så tok han kontakt, og ønsket å dele historien. Så da fikk jeg jo helt hjertebank, samtidig som jeg følte at "oj". Han viste meg så mye kjærlighet ved å si "jeg hører hva du sier, og dette vil jeg hjelpe deg med". Sånn føltes det”.

Informanten “kom ikke bare ut” til sine nærmeste, men gikk ut offentlig for å fortelle hvordan hens liv og økonomi var. Informanten opplevde møtet med journalisten som positivt, og at hen ble møtt med vennlighet og ønske om å hjelpe. Videre forteller hen om tiden etter medieoppslaget:

“Og da jeg gikk fram i media om det, da var jeg så desperat, og det tror jeg reddet livet mitt å gjøre”.

Det ble en stor lettelse å slippe følelsen av å leve et falskt liv. Hen trengte ikke lenger være redd for at de skulle se det i øynene deres at hen hadde dårlig økonomi, for det var allerede noe hen hadde fortalt. Informanten tok selv kontroll over informasjonen sin og eliminerte hele risikoen for å bli avslørt. For denne informanten ble det en positiv opplevelse å være åpen, og hen mener det reddet livet deres å gjøre det.

Det er likevel ikke slik at alle informantene hadde gode erfaringer med å være åpne om situasjonen sin.

“Og i møte med de, så har jeg i mindre og mindre grad valgt å være åpen om det fordi det når ingen vei. Du bruker så mye krefter på å bare bli møtt med mistro, mistillit, tvil.”

Informanten har forsøkt å være åpen, men opplever at hen ikke blir møtt med forståelse for deres dårlige økonomi. På toppen av dette opplever informanten at det spekuleres i motivene for hvorfor informanten ikke kan jobbe, som er selve grunnen til at informanten har dårlig økonomi. Med slike mistanker beveger man seg ikke bare inn i sinnsreserven, hvor man ønsker å forhindre at andre tror man ikke har kontroll, men også i motivene i urørlighetssonen. Å gå inn i andres motiver vil kunne være et overtramp av urørlighetssonen, og kan føles som et angrep (Martinsen, 2005a, s. 32).

“Man blir ikke trodd for hvordan situasjonen er, man blir ikke trodd om hva man gjør, man blir ikke trodd om hva man ikke gjør, man møter mistanker og nærmest anklager om alt man bruker tid og krefter på som ikke stemmer med virkeligheten.”

Denne frykten for å ikke bli trodd, er det en av de andre informantene som også nevner når jeg spør hva informanten er redd for at skal skje om hen er åpen om sin dårlige økonomi.

“At de ikke tror på meg, at de tror at jeg ikke snakker sant..”

En annen informant forteller at det er først nå nylig hen har begynt å fortelle noen få mennesker rundt seg. Hen sier også at hen prøver å si det oftere. I forkant av påsken tenkte hen på hva hen skulle svare om noen spurte informanten om hen skulle på hyttetur i påsken. Hen hadde bestemt seg for at hen skulle fortelle at hen ikke skulle på noen hytte fordi verken

hen eller vennene til informanten eide hytte, og hen har ikke råd til å reise noe annet sted.

“Altså, bare sånn, sånn er faktisk hverdagen min. Ikke sant. På en måte gjøre det til noe man kan snakke om, og ikke gjemme seg bak.”

Alle informantene hadde tanker om det å dele med andre, og hvor mye de ønsket å dele. Noen nevnte at de ønsket å være mer åpne, men at de ikke visste hvordan de skulle gjøre det. Andre var redd for hvilke fordommer som kunne dukke opp rundt det å si at man har dårlig råd, og holdt derfor igjen.

4.1.3 “Alle får så kjempetrist ansikt”

En ting er å ikke vite hvordan man kan snakke om den dårlige økonomien sin på en måte som gjør at man ikke mister kontroll, et annet spørsmål er hvem man skal fortelle det til. Når vi snakker om å skulle være åpne om situasjonen sin handler det også om hvem man er åpne med, og hva som er motivasjonen for å være åpen. Det hjelper ikke å være åpen om sin vanskelige situasjon om de du forteller det til synes det er såpass tungt å høre om at man ender opp med å bli den som må trøste.

“Og jeg syntes det var så belastende å fortelle det også, for alle blir så triste. Alle får så kjempetrist ansikt og øyne og sånn. Sånn synes jeg det er å fortelle om eller snakke om at jeg har veldig dårlig råd. Da blir andre triste på mine vegne, og jeg synes det er så belastende.”

“Men jeg føler det blir sånn ofte at jeg må bruke krefter på å muntre opp vennene mine fordi jeg har dårlig råd. Og det blir.. og det blir belastende. Det orker ikke.. Jeg har ikke så mye energi, det vil jeg bruke på noe annet da. Men hvis jeg snakker med en sjelesørger, så.. så slipper jeg den belastningen rett og slett”.

Informanten nevner her at om hen snakker med en sjelesørger så slipper hen å tenke på belastningen man påfører andre ved å fortelle om situasjonen sin. Jeg spurte videre om hva hen mente med det, hvordan det ble annerledes å snakke med en sjelesørger.

“En diakon eller en prest, de ser på det på en helt annen måte.. Det er ingen triste øyne og ingen "stakkars deg". For det er.. og jeg mener det også, det er ikke stakkars meg. Det er en del ting jeg ikke kan gjøre, men jeg har et bra liv”.

Jeg spør hva informanten snakker om i disse samtale:

“Jeg kan jo snakke om alt mulig. At jeg er sliten av tankekjør, eller at jeg er sliten av å ha dårlig råd. At jeg er.. Ja, at.. det å snakke seg selv ned, fordi det er mange ting hvor man ikke kan. Det.. så da blir jeg. Da kommer jeg på en måte på rett kjør igjen, altså, jeg får veiledning til å se det som er bra da. Og det som faktisk fungerer og at det er der fokuset må være”.

Informanten opplever at hen får veiledning til å se det som er bra og hva som fungerer. Det er en mulighet til å få sortert de tankene og følelsene en måtte ha, uten bekymringen for at den andre personen blir lei seg eller føler på bluferdighet.

4.2 Anerkjennelse

Vi har som menneske behov for å føle at vi lever verdifulle liv, at vi får brukt oss selv og vært en autentisk utgave av oss selv. Å være en del av et fellesskap er ett av kriteriene for å kunne være oss selv fullt ut (Christoffersen, 2019, s. 105). Dette er situasjoner hvor pengene er det som begrenser selvrealiseringen, fellesskap og muligheten til å leve et så autentisk liv som mulig. Det handler ikke om ønsket om penger til å realisere overdådige drømmer, men å få være den personen man ønsker å være.

4.2.1 “Det føles som om jeg lever begrenset”

Med begrensede midler, er det også begrensninger i hva det er mulig å bruke penger på. Noen av disse tingene er kanskje ting vi bare har lyst på, men hva med de tingene man ikke har råd til å være med på som gjør at du ikke får levd livet ditt på et måte du ønsker? Mange av oss kunne nok tenkt at med ubegrensede midler hadde vi levd litt annerledes. Kanskje hadde vi kjøpt oss et annet hus, en annen bil eller reist litt oftere på ferie. Urørlighetssonen kommer i spill når mangelen på penger gjør at man lever så begrenset at man ikke har mulighet til å leve et autentisk liv. Et tydelig eksempel på dette, er muligheten til å være sosial med andre

mennesker og bygge relasjoner. Her nevnte flere av informantene at de ønsker å være mer sosiale enn de er nå, men at økonomien setter stopper for en del av de mulighetene de får. Dette kan blant annet være fordi de ikke ønsker å fortelle at de har dårlig råd, eller fordi de ikke "alltid" vil være den som foreslår å gjøre ting som ikke koster penger. Dette gjør at de lever en begrenset utgave av seg selv.

En forteller:

"Ja, det føles ut som om jeg på en måte lever begrenset. Jeg får ikke utviklet livet mitt sånn som jeg ønsker og det er ingen mulighet til å gjøre det heller, fordi pengene stopper meg. Eller, fraværet av pengene stopper meg.."

En annen forteller:

"Jeg tror ikke jeg er den eneste som føler at jeg blir jo litt isolert, for jeg kan ikke gå ut å ta en pils med noen, jeg kan ikke være med på den helgeturen hvor vi legger inn masse penger på hytte og mat. Jeg kan ikke det."

Her beskriver informantene hvordan muligheten for å være seg selv blir begrenset fordi de økonomiske midlene nekter dem inngang i fellesskapet. Tre av informantene snakker også om hvordan de på spørsmål om å være med på sosiale aktiviteter velger å komme med unnskyldninger eller bortforklaringer i stedet for å si at de ikke har råd.

"Jeg hadde absolutt ikke råd til det.. ehm.. og da var det sånn at jeg kanskje.. gjorde meg litt mer utilgjengelig. At jeg på en måte.. ehh.. jeg er ikke så god venn med de folka i dag, og det er nok fordi jeg på en måte da fant ut at "jeg vet ikke hva jeg skal gjøre". Jeg hadde et veldig behov for å være busy, i stedet for å være sånn "det her har jeg ikke råd til", så var jeg "nei, jeg kan ikke". Også gjorde jeg noe annet. Også gjorde jeg meg selv litt utilgjengelig da"

Informanten ønsker ikke å fortelle om den dårlige økonomien til de rundt seg. Dette kan blant annet være fordi hen ønsket å beholde kontrollen og sinnsreserven, eller fordi informanten er bekymret for om de som får vite det vil gå inn i motiver for hvorfor.

Når jeg spør om de hadde sagt ja til å bli med om de hadde hatt økonomi til det, svarer alle bekreftende på dette. De ønsker å ta del, men har ikke mulighet. Det kan være fristende å si at

det “bare” er å ta del i det sosiale uten å bruke penger, men realiteten er nok at det likevel påvirker. Det er mye man kan ta initiativ til og som man kan være med på uten at det koster penger, men det er også tilfeller hvor det ikke er mulig. Et eksempel en informant kom med var hyttetur med venner hvor de alle spleiser på å leie hytta, en annen informant snakket om en ferietur til USA med venner. Men påvirker økonomien direkte inn i kvaliteten på relasjonene? Vil det å ikke kunne være med på de tingene som koster penger gjøre at relasjonene blir dårlige? Det er vanskelig å svare ja eller nei på dette, men jeg tror det. Dette blir også støttet opp med tall fra SSB som fastslår at mennesker med lav inntekt opplever at de i mindre grad har givende sosiale relasjoner (Støren et al., 2020).

Informantene forteller om hendelser hvor de sier ja til å være med på ting de egentlig ikke har råd til, fordi de anser alternativene som verre.

“Jeg sa ja til ting som jeg ikke hadde råd til egentlig, fordi jeg skjønnte ikke hvordan jeg skulle komme ut av det. For hvis du har sagt nei 8 ganger og funnet på unnskyldninger for hvorfor du ikke kan bli med på noe.. ikke sant, for jeg måtte jo.. jeg måtte jo jule rett og slett.. for å ikke være med på ting da”.

Når jeg spør denne samme informanten om hvorfor det ikke var mulig å fortelle at økonomien var for dårlig til å være med svarte hen: *“Fordi jeg syntes det var så skamfullt”.*

Dette er en helt normal reaksjon. For å få tilgang til fellesskapet må vi ha inngangsnøkkelen som kreves for å være med. Om denne inngangsnøkkelen er penger og man ikke har det, får man heller ikke tatt del i fellesskapet. Uten fellesskapet får man ikke vært den autentiske versjonen av seg selv. Opplever man seg som utenfor fellesskapet, vil de fleste av oss oppleve at dette begjæret for å være en del av fellesskapet omformes til skam (Henriksen & Sommerfeldt, 2005, s.71-72).

Når jeg spør informantene om hvilke andre følelser hen kjenner på er svaret:

“Det er egentlig en sånn sorg. Både sorg over tapt helse, men også sorg over tapte muligheter da”.

4.2.2 “Hva gjør jeg feil?”

Alle informantene snakket om hvordan de prøvde å gjøre gode valg for seg selv og økonomien sin. Fire av de fem informantene hadde uføretrygd eller annen sosialstønad som sin inntektskilde. Disse fire informantene snakket alle om at denne inntekten er så lav at de ikke klarte å leve et normalt liv med den. Noen forklarte at de gikk i minus hver måned som de dekket over med kredittkort eller andre løsninger, andre kuttet så mye ned på forbruk at det gikk utover deres mulighet til å leve et autentisk liv. Hvor mye inntekt disse informantene skal ha, bestemmes politisk ved at det settes forskjellige satser. Disse satsene er det meningen man skal kunne leve av. Alle de fire informantene snakket om hvordan det føltes å ikke klare å skape seg selv et meningsfylt og autentisk liv på disse satsene som noen har sagt de skal klare det på. En forteller:

“Jeg var jo veldig opptatt av at.. “dette klarer du ikke”, staten har bestemt at du skal klare deg på disse pengene der og det er fryktelig vanskelig.. Og du klarer det ikke, og da å skulle innrømme det overfor familie, venner, ikke så gode venner.. liksom at, vet du hva? jeg klarer det ikke. Det er fryktelig skamfullt, (...) jeg har jo blitt veldig flink til å ikke kjenne på så mye skam, for det er jo ekstremt unødvendig, men ja.. det kommer jo over meg fortsatt da, det gjør jo det”.

En av de andre informantene forteller noe lignende:

“Det slet jeg veldig mye med, at jammen noen har sagt at disse pengene skal du klare å leve av, også klarte jeg liksom ikke det. Jeg bare tenkte.. hva gjør jeg feil?”

Gjennom intervjuene hørte jeg informantene si gjentatte ganger “hva gjør jeg feil?”. Som at det selvsagt var de som gjorde noe galt siden de ikke fikk til å leve et godt liv med den inntekten de hadde. Dette oppleves skamfullt, og det blir en bekymring om hva andre vil tenke om hva de bruker penger på.

“Nei, det var så skamfullt.. Jeg følte at folk kanskje ville dømme meg, at jeg var.. ”åja, hun.. hva er det hun gjør med pengene sine?” For alle tenker at i Norge har vi et kjempegodt trygdesystem. At ja.. du er syk, men du får jo trygd fra staten. Men de skjønner ikke at.. ja.. bare prøv å lev på 66% av 300.000 liksom, med fire barn, barnebarn og hund”.

Når informanten sier at hen er bekymret for hva folk tenker hen bruker pengene sine på, tenker jeg det kan handle om frykten for at noen skal tro hen ikke har kontroll og har mistet sinnsreserven. Det kan også handle om usikkerheten rundt om personer går inn i motivene til informantene om hvorfor økonomien er dårlig. Dette kan være tanker om at informanten ikke får det til å gå rundt fordi informanten sløser eller bruker pengene feil. En informant sa *“vet du, jeg har en sånn følelse av at folk tror jeg sløser”*. Når vi gikk inn i dette var ikke informanten sikker på om det var sånn, men det var en følelse hen hadde etter noen kommentarer. Informanten drøftet også rundt hvordan hen hadde egne fordommer overfor en person med dårlig økonomi i sin omgangskrets. Informanten hadde sett at vedkommende hadde vært ute og drukket vin, og satte derfor spørsmålsteget ved påstanden om dårlig økonomi. Samtidig vet vi jo fra de andre informantenes sitater at det kan være den turen ut for å drikke vin personen sier ja til, fordi hen har sagt nei 8 ganger tidligere. Eller at hen ikke egentlig har råd, men sier ja fordi personen er tom for unnskyldninger eller er redd for å miste fellesskapet. Det kan kjennes som man står i det alene fordi man ikke ser at det også gjelder mange andre. En av informantene snakker om dette:

“Folk går rundt og later som om.. altså, du vet ikke om alle som har dårlig økonomi, man ser det ikke på de. Også går folk rundt og later som om man har god økonomi, så da går man rundt og tenker at de har en god økonomi, men så har de ikke det. Og det er jo rom til å lage skam”.

Det skapes en tanke om hvordan “alle andre” får det til, og at man er en av de få som ikke gjør det. Det kan aktivere mange av skammens elementer: opplevelsen av å være uverdigg eller mindre verdt enn andre, og av å være stilt på utsiden, fremmedgjort i forhold til andre (Henriksen & Sommerfeldt, 2005, s.77).

Informantene snakket gjennom intervjuene om hvordan det var å skulle forholde seg til det offentlige trygdesystemet vi har i landet, og hvilke tanker de selv og andre har om det. Flere fortalte hvordan de er vokst opp med å tenke at vi har et trygdesystem som plukker opp alle som faller utenfor, men at de i møtet med systemet selv har opplevd at det ikke stemmer.

“Selv i Norge hvor man får høre "du har et sikkerhetsnett", og du opplever at det stiller ikke

opp”.

En av informantene beskriver det som skamfullt at vi som land har laget et narrativ over at trygdesystemet er så bra, når hen selv sitter igjen med opplevelsen av at det ikke stemmer.

“Jeg skammer meg litt over samfunnet, at når nordmenn skryter så godt over den rause og rike velferdsstaten vår også er den ikke der. Det er på en måte noe jeg opplever som skamfullt på vegne av samfunnet, men ikke personlig”

To av informantene fortalte også om hvordan de opplever at den generelle oppfatningen i samfunnet, er at alle som reelt trenger hjelp i Norge får det. De snakket også om hvordan dette gjør at når man ikke får hjelp, vil folk kunne tenke at da er det fordi du heller ikke trenger det. Dette tenker jeg kan gjøre det enda vanskeligere å stå støtt i det å være syk og motta trygd, fordi vi beveger oss inn i hverandres motiver. Vi kan falle for fristelsen ved å spekulere i om noen faktisk har de behovene man påstår man har. Vi kan falle for fristelsen ved å kategorisere mennesker som verdige og uverdige fattige. Dette skriver journalist Lavik om i sin bok om fattigdom:

“Helt fra reformasjonen har staten brukt mye ressurser på å skille mellom de verdige fattige, de gamle og syke - og de uverdige fattige - de som “egentlig” kan jobbe, men er for late. De verdige fattige fortjener hjelp uten betingelser eller krav, skal de uverdige fattige disiplineres så de ikke truer den etablerte samfunnsmoralen. Dette skillet tror jeg at vi bærer med oss i dag. Rundt lunsjbord og i kommentarfelt jobber vi uvitende med å skille verdige fra uverdige. Har naboen egentlig rett på uføretrygd - han tar jo seg ofte en fjelltur? Er den somaliske fembarnsmora egentlig fattig, eller bruker hun bare pengene feil?” (Lavik, 2021, s. 53).

En av informantene forteller hvordan det har vært krevende å stå i. *“Man møter et system som er bygd på mistillit. Du skal granskes, og du skal gås så grundig i kortene at. "jo, du har faktisk behov for dette"”*. Det kan være en krevende prosess, og jeg kan tenke meg det kan være krevende å skulle ta vare på urørlighetssonen sin i en slik prosess.

Det har flere ganger under intervjuene

Det har vært gjentakende gjennom intervjuene hvordan informantene har opplevd stor

fortvilelse og frustrasjon over NAV-systemet. De har fortalt om usikkerheten ved å ikke vite om de får penger til å betale levekostnadene sine, lange ventetider, rot i informasjon de har fått og fordommer de har møtt. Jeg hadde egentlig ikke tenkt til å skrive noe om trygdesystemet i denne oppgaven fordi det ikke gikk innenfor det jeg tenkte jeg ønsket å utforske med urørlighetssonen. Underveis har jeg likevel sett at det ville blitt feil å fjerne det helt, fordi det opptok de fleste informantene gjennom intervjuene. Situasjonene de har snakket om gjennom intervjuene er eksempler hvor urørlighetssonen i stor grad kommer i spill, og det gjør at jeg blir nysgjerrig op hvordan det offentlige kommer i kontakt med urørlighetssonen.

Informantene var også opptatt av å snakke om hva som fungerte med NAV. Det var historier om å få hjelp, og om relasjoner med saksbehandlere som la mye arbeid i å lette hverdagen for informantene.

4.2.3 “Jeg føler det som om jeg blir båret”

Alle informantene utenom én snakket om hvordan de har fått hjelp av andre til å realisere ønsker eller behov. Dette har vært penger til å betale regninger, tannlege eller ferier.

“Vi har jo.. vi har jo ikke ikke råd til noen gang å reise på ferie, eller.. altså gjøre noen sånne ting. Og hvis vi skal gjøre det, så er jeg helt avhengig av at noen påspanderer det på meg, rett og slett”

På spørsmål om hvordan denne informanten opplever det å få hjelp svarer hen: *“Jeg synes jo det er.. altså fortsatt selv om jeg står ganske stødig i det å ha dårlig råd, så synes jeg fortsatt det er ganske skamfullt”*.

En annen informant forteller at noen andre i vennegjengen som har dårlig råd, takker nei til å bli spleiset inn på aktiviteter. Hen begrunner med at det oppleves som litt umyndiggjørende å skulle ta imot hjelp, og at det er et poeng i å kjenne at man kan klare seg økonomisk selv. Samtidig ble det så trangt at hen ikke lenger så noen annen mulighet enn å snu på det.

“Jeg har vært der, men så ble det så trangt at jeg fikk ikke noe annet valg til slutt, og da klarte jeg å finne en takknemlighet i det i stedet for den negative følelsen av å være mottaker av veldedighet. Man føler seg ikke som mindreverdige, man føler seg som løftet opp i stedet for at

man ses ned på”.

Denne siste setningen om å bli løftet opp ved å få hjelp, nevner også en av de andre informantene. Informanten er aktiv i en menighet, og i den kirken vet mange om informantens situasjon og bidrar til innsamlinger ved behov. Informanten beskriver det som å “bli båret”, et ord nært “løftet” som den andre informanten brukte.

“Jeg føler det som om jeg blir båret, at jeg blir druknet i kjærlighet når jeg er i kirken”.

Informantene forteller om hvordan de flere ganger har fått hjelp økonomisk, men også hvordan de er en ressurs for andre og hvordan dette føles for de. Informanten som skriver at hen blir “båret” eller druknet av kjærlighet fra kirken og har fast oppgave med å bake til kirkekaffen.

“Å bake en brownies da, eller en eller annen kake å ha med seg til kirkekaffen. Jeg føler meg nesten opphøyet, for folk er så utrolig takknemlige for noe som for meg er så lite da. Men for gjengen i kirken så blir de helt fra seg av glede for en eplekake liksom.. Ja, det er.. Det gir en sånn der skikkelig boost altså.. ja. Det betyr veldig mye for min eksistens rett og slett.

Informanten bruker her et så sterkt ord som eksistens. Vi vet at hen får hjelp av menigheten gjennom donasjoner, men også at hen gir noe tilbake ved å bake. Det gir glede for de som kan nyte av baksten, og det gir glede for informanten som kan være med å bidra. At informanten bruker ordet eksistens tror jeg har en sammenheng med menneskeverdet innenfor urørlighetssonen. At alle mennesker har en lik verdi, vi gir noe og vi tar noe. Hen er ikke en som “bare tar”, men har også noe å gi, og det kjennes viktig. En av de andre informantene beskriver det helt konkret som et regnestykke som må gå opp. Det ikke er sånn at vi kun èn og èn utveksler en likhet, men at vi alle tar og alle gir og til sammen som et samfunn så går det opp. Noen kan gi penger, andre kan gi tid, omsorg eller kunnskap. Enkelte ting tar vi mer av enn vi gir, andre gir vi mer enn vi tar, forteller informanten. En av informantene hadde også begynt å si til de rundt seg at hen ønsket at de spurte om hjelp fra hen, for da ville det også være enklere å kunne spørre tilbake om noe annet en annen gang. Dette støtter opp om informantens tanke om at det er et regnestykke som må gå i null.

Jeg hadde opprinnelig ingen spørsmål i intervjuguiden som handlet om at informantene fikk hjelp av noen rundt seg. Det var likevel et tema som igjen og igjen kom opp av seg selv, og dermed spurte jeg også videre om det underveis i intervjuene. Det ble fort tydelig at det var interessant å se på hva informantene selv tenkte om det å skulle være mottaker av hjelp, og hvordan dette berører både deres tanker om seg selv og som ytterste konsekvens deres menneskeverd.

En av informantene som har mottatt hjelp, beskriver det som selvverd:

“Det gjør jo også noe med litt sånn selvverd å skulle være hun som bare tar imot”.

4.2.4 “Jeg har så behov for å bli anerkjent”

En av informantene snakker om muligheten for å be om hjelp økonomisk, og deler noen av tankene rundt det.

*“Jeg burde kunne klare det selv, jeg er voksen.. Den stemmen.. nei.. (...) jeg har.. vet du hva, jeg har så behov for at.. det er litt sårt kjenner jeg *emosjonell* Jeg har så behov for å bli anerkjent og bare "du har jobbet bra" *klapper seg selv på skulderen*. Og jeg er helt sikker på at hadde jeg sagt dette til broren så hadde han gitt meg en klem og sagt "selvfølgelig!" ikke sant.. Men det er en eller annen sånn idé om å skulle vise at jeg klarer det”.*

Dette sitatet setter veldig konkrete ord på noe jeg opplevde gikk igjen hos alle informantene. Et behov for å bli anerkjent for det man fikk til i livet, og at man har gjort sitt beste. Flere av informantene snakket om at det kunne være vanskelig å ha dårlig økonomi, fordi man ville så gjerne “få det til”. Det gjør at livet blir annerledes enn man ser for seg, og det kan også påvirke hvordan man ser på seg selv som person. En av informantene gikk fra en lederstilling med et tresifret antall ansatte til å bli ufør, og beskrev det hele som en identitetskrise. Hen mistet en stor del av seg selv og følte at hen ikke fikk til. Det ble derfor viktig for informanten å faktisk anerkjenne alt hen hadde fått til også.

“Men jeg husker da jeg fikk vedtaket på ufør (...) da jeg da fikk dette vedtaket så hadde jeg en venninne på overnattingsbesøk. Jeg fikk det liksom på mail på morgenen, også sier hun "åja,

*men da må vi jo feire!". også tenkte jeg, feire? Også gikk jeg på do, og tenkte lenge.. også tenkte jeg, ja, det jeg skal gjøre er at jeg skal feire med å lage en tidslinje. Jeg har aldri gjort det, men jeg har gjort det i hodet. Også skal jeg stå liksom på den dagen da jeg var 11 år, da startet jeg i min første jobb *klapper seg selv på skulderen* "bra *sier sitt eget navn* "14 år, begynte i en butikk og jobbet helger og ferier, bra jobba": Og da var det som om skammen.. den ble ikke borte, men den ble litt mindre i forhold til det der å ikke få det til mer. For ja, du har faktisk gjort ditt du, bare jobba. Måtte virkelig liksom, jobbe med meg selv i forhold til det".*

Hen sier her at det føltes skamfullt at hen ikke "fikk det til". Hen kunne ikke stå i arbeid lenger pga sykdom og måtte søke om uføretrygd. Å få innvilget uføretrygden beskriver hen som en lettelse, men hen beskriver også et behov for å anerkjenne at hen har gjort sitt beste. Blir man fortalt eller forteller seg selv at verdigheten sin er knyttet til hva man klarer å yte i samfunnet, vil det kunne være tungt om man ikke lenger har evnen til å yte. Ved å gi seg selv denne anerkjennelsen med å gå bakover i tid og ramse opp alt hen faktisk har fått til og ytt, kjenner hen også at skammen om å ikke "få det til" blir mindre. Enkelte mennesker som blir arbeidsledige opplever seg selv som så mislykte og så mindreverdige at de ender opp i en form for kronisk skam (Henriksen & Sommerfeldt, 2005, s.78)"

En informant forteller veldig tydelig hvordan hen føler selv at hen har gjort det som er mulig for å kunne arbeide. Informanten er syk og har i utgangspunktet falt til ro med at sånn vil livet være på ubestemt tid. Informanten opplever at noen i nære relasjoner ikke anerkjenner at informanten har gjort det som er mulig, eller at informanten er så syk som hen påstår.

"De opplever jeg veldig lite forståelse fra for situasjonen min og jeg burde bare "tatt meg sammen", "skjerpet meg" og "gjort noe med situasjonen min". Når jeg går rundt og føler at jeg har gjort alt jeg kunne, jeg sitter ikke igjen med noen flere verktøy. Og når man da spør om innspill så får man bare "du er en voksen person og må ta deg sammen og skjerpe deg og ta ansvar selv".

Her tenker jeg man er langt over informantens urørlighetssone. Det er ikke lenger en grunntanke om at det å være ufør er mellom informanten og NAV, men andre blander seg inn i det. Informanten har selv hatt en prosess med å akseptere at det er sånn det ble, men opplever

at dette ikke blir anerkjent av enkeltpersoner i livet. Når vi vet at det i utgangspunktet kan være skamskapende å falle utenfor arbeidslivet, kan dette forsterkes av mangelen på anerkjennelse fra de rundt oss. (Henriksen & Sommerfeldt, 2005, s.77).

“Ikke skam deg, uansett hvem du er. Men å være syk og til bry for andre, det er fortsatt gyldig grunn til skam. Å gå på Nav kan du fortsatt skamme deg over” (Kristjánsson, 2019, s. 153)

4.3 Livsmotet

Livsmot er en indre styrke og vilje til å møte utfordringer og motgang i livet. Det kan også beskrives som gnisten i livet. En motsetning til livsmotet er håpløsheten.

4.3.1 “En form for eksistens”

Noe av det som truer livsmotet er håpløsheten. Alle informantene utenom én uttrykte under intervjuene at de ikke så hvordan de skulle klare seg, og at de kjente på den usikkerheten som ligger fremfor dem.

“Jeg får det faktisk ikke til å gå rundt, jeg aner ikke hva jeg skal gjøre fremover”.

“Før nyttår så var vi litt usikre på hvordan det skulle gå denne vinteren. Vi hadde slitt veldig hvis ikke vi hadde fått hjelp av venner med å dekke strømregning. Det gikk i minus hver måned, og vi var ikke helt sikre på hvordan vi skulle klare denne vinteren”.

“Det har vært kjempetungt. Du går og lurer på.. Det er liksom. De bekymringene man har er liksom ikke bare.. Jeg vet ikke hvordan jeg skal formulere det en gang.. det er eksistensielt. Du går og lurer på ikke bare av hva kan jeg gjøre av det jeg har lyst til, men jeg skjønner ikke hvordan jeg skal klare meg på en måte. Det går liksom i perioder hvor.. ja. Man lurer rett og slett på hvordan man skal klare seg, hvordan det er liksom.. har jeg råd til å bo? har jeg råd til å spise? har jeg råd til å være varm?”

*“Jeg våkner jo mange ganger om natten med skikkelig angst på.. eller kan ha drømt at jeg ikke har betalt husleia eller ett eller annet. Også våkner jeg med hjertebank og pustevansker. Neinei, husleia er betalt, slapp av *ler*. Det.. ja..”*

Flere av informantene beskriver det som ekstremt krevende å skulle stå i en situasjon de hverken lever noe godt med, eller ser en ende på. Siden de fleste av informantene er uføretrygdet er det ikke noen selvfølgelighet at situasjonen vil kunne endre seg, fordi man ikke vet hvordan helsesituasjonen deres vil se ut fremover. Hvordan ville det vært om man bare ikke orket å stå i det mer? En av informantene forteller hva hen tenker om det:

“Innimellom bare kjent fristende ut å bare "okei, jeg orker ikke mer jeg er ferdig, jeg har sloss og kjempet så lenge og kommer på en måte ingen vei med det. så nå bare hiver jeg alt, så får det såkalte sikkerhetsnettet rydde opp. Det får gå som det går, så får samfunnet rydde opp når det har gått. (...) Man kjenner liksom at tanken kommer da, men den rekker ikke bli en impuls engang, den rekker ikke bli noe mer enn noe jeg bare kan fnyse litt av så er den over. Men jeg har veldig stor foresåelse for de tilfellene hvor det går fullstendig over i total boevnesvikt på en måte, at man gidder ikke mer, man orker ikke mer, man gir opp.. Man bare.. Man slutter å leve, og går over i en tilstand hvor man bare så vidt har en form for eksistens”.

Om det blir så vanskelig at livsmotet forsvinner helt, hva skjer da?

4.3.2 “Skuffelsen av å våkne”

Christoffersen (2019) skriver at uten livsmot så dør vi. Det kan gå lang tid ved at man mister livsmotet og visner bort, eller det kan være rått og brutalt ved å ta sitt eget liv. Personer som lever under pressede økonomiske forhold har 50% høyere sjanse for å ta sitt eget liv enn de som ikke gjør det. Personer med gjeld, arbeidsledighet, tidligere bostedsløshet og lav inntekt, har hele 20 ganger høyere risiko for selvmordsforsøk (Dæhlen, 2021).

Selv mord er selvsagt det mest drastiske og verst tenkelige, vår urørlighetssone rundt livsmotet handler også om langt mindre dramatiske temaer. Samtidig så er det viktig å anerkjenne at det

også kan handle om noe så drastisk som å miste ønsket om å leve. En enkel måte å forstå livsmotet på er å se på det som gnisten eller håpet som gjør at man orker å stå i det livet byr på av godt og vondt. Om noen pirker for mye bort fra denne gnisten og dette håpet, så kan det også påvirke livsmotet.

“For altså, hver eneste dag så våknet jeg med skuffelsen av å våkne opp. Jeg ønsket ikke å ta mitt eget liv, men jeg ønsket heller ikke å leve det livet jeg hadde, for jeg skjønnte ikke hvordan jeg skulle klare det”.

Informanten ønsket ikke å ta sitt eget liv, men kjente at livet var såpass krevende at hen heller ikke ønsket å leve slik. Ikke var det noen vei ut av det heller, livsmotet var svakt. Det er ingen mennesker som hadde trengt seg inn i informantens livsmot, men selve situasjonen og økonomien. Mennesker med lav inntekt skårer lavest på tilfredshet i hvor fornøyde de er med egen fysisk og psykisk helse, hvor de bor, fritiden sin og den økonomiske situasjonen sin. De ser mørkere på fremtiden, og opplever mindre mening, engasjement og mestring. (Lavik, 2021, s. 101)

Samme informant utdyper:

“Altså jeg har faktisk.. Jeg kan ikke gå ut og spise lunsj. Altså, jeg kan ikke gå ut på bar å drikke en cola liksom heller.. For det betyr at jeg må.. jeg må ta de pengene fra et sted, og hva skal jeg liksom kutte ut. Vi skal ha lønningspils nå på fredag, og det kan ikke jeg være med på for jeg kan ikke.. jeg får liksom dårlig samvittighet hvis jeg skal gå ut og drikke en brus”.

Økonomien setter en stopper for så mange av tingene i livet at det ikke lenger er mulig å være en aktiv del i det livet man ønsker å leve. Å kunne gå ut og drikke en brus og andre ting vi tar som en selvfølge er ikke mulig, økonomien setter stopper for selv de minste ting. Informanten har ikke tilgang til penger, og dermed mister hen og tilgang til fellesskapet (Henriksen & Sommerfeldt, 2005, s.71-72). Det føles ikke lenger verdt det.

4.3.3 “Jeg ga rett og slett opp”

En av informantene forteller om en svært vanskelig økonomisk situasjon hen står i etter å ha

kommet seg ut av et voldelig forhold. Når hen endelig kom seg ut av ekteskapet, oppdaget hen at eksmannen hadde tatt opp mange hundre tusen kroner i forbrukslån med informantens navn. Hen kontaktet politi og namsmann for å rapportere det som svindel, men fikk beskjed om at det ikke var noe hen kunne gjøre og at hen burde passet bedre på informasjonen sin. Informanten forteller om hvordan dette tillitsbruddet henger over dem, og at hen ikke kommer seg videre i livet.

“Det føles ut som folk kan gjøre hva faen de vil, også blir det ingen konsekvenser av det. Offeret sitter igjen med alt det negative på en måte. (...) Hadde det vært min egen feil så hadde jeg kunnet vært sånn "okei, det her har jeg gjort selv, jeg kan takke meg selv". Jeg kunne jobbet med den følelsen selv. Men det her er så urettferdig, og han har altså ødelagt.. ikke bare har han vært voldelig og ødelagt mange år av mitt liv og satt store spor i meg, men i tillegg skal han ødelegge mange år av livet mitt etterpå også. Så det føles ut, på mange måter, som om jeg er i det forholdet enda, fordi dette henger ved meg, og det er kjempevanskelig å leve med.. “

Hen forteller om hvordan hen i begynnelsen prøvde å betale ned på gjelden uten at den ble noe lavere.

“Så jeg prøvde jo å opprettholde dette her, og jeg gjorde det i litt over et år, også klarte jeg det ikke mer. Det gikk ikke ned, og jeg slet bare. Altså.. Det var ikke verdt det. Så jeg rett og slett ga opp, for jeg satt hele tiden å hadde dårlig råd uansett, og det gikk ikke ned. Jeg følte at det bare var håpløst.. Så jeg lot det gå, og tenkte at nei, jeg vet ikke hva jeg skal gjøre, men det var liksom.. jeg må få kunne leve bedre her og nå.”

Ganske raskt gikk hen i gang med prosessen om å søke gjeldsordning, som er en offentlig ordning for de som er varig ute av stand til å komme seg ut av gjelden. Et av kravene for å få innvilget dette, er at gjelden ikke kan være tatt opp nylig. Hen måtte da se på at gjelden vokste i to år før hen kunne søke, uten å vite med sikkerhet at hen kom til å få hjelp for å bli kvitt den. Hen beskriver det under intervjuet som vanskelig.

“Det er først nå at jeg er kommet i gang med noen gjeldsordning, for når jeg tok kontakt første gang så fikk jeg beskjed om at gjelden var for ung. Så det syntes jeg var veldig

vanskelig, så jeg måtte liksom bare vente i to år og se på at gjelden vokste.. Noe jeg synes er helt hull i hodet..”

Videre forteller hen om frustrasjonen over at hen er låst i en situasjon hen ikke klarer å komme seg ut av, og at det påvirker alle delene av livet.

“Det er bare en sånn stor teit ball som på en måte ødelegger alt.. Jeg får ikke sjansen til å fikse det heller, for det er ikke.. det er så mye som skal til for å snu det nå, så jeg står i en umulig situasjon, vil jeg si.”

Med lav inntekt, lønnstrekk og usikkerhet for om hen vil få hjelp eller ikke, står hen i det hen selv beskriver som en umulig situasjon.

Som en kontrast til det håpløse og umulige, finner vi håpet. Flere av informantene uttrykte gjennom intervjuet et håp om at situasjonen sin skulle endre seg med tiden, og at økonomien skulle bli bedre.

Informanten som hadde blitt svindlet av sin eksmann fortalte:

*“Ja.. man blir litt desperat. Ja.. så.. av og til har jeg tenkt på at jeg skal begynne å selge mine brukte truser, for det er jo et marked *ler*, men jeg har ikke gjort det nei. Men man begynner liksom å tenke, brainstorme. Hvordan kan vi fikse dette? Hvordan kan vi få mer penger? Nei, ta bilde av føttene mine?”*

Jeg oppfatter kommentaren som noe humoristisk sagt, men samtidig løfter det et interessant spørsmål. Hvor langt er man villig til å gå for å endre situasjonen man er i?

4.3.4 “7 millioner i Lotto”

En annen informant nevner flere ganger gjennom intervjuet at hen drømmer om å vinne 7 millioner kroner i lotto. Hver gang var det helt konkret 7 millioner som ble nevnt. På spørsmål om hvordan informanten ser på sin økonomi framover forteller hen at hen får lyst til å gråte fordi hen orker nesten ikke å forholde seg til det. Hen forteller om venner som i beste mening prøver å hjelpe med å tilby konkrete tiltak hen kan gjøre, men at informanten bare tenker at

hen ikke orker. Når jeg spør hva som skjer som gjør at informanten ikke orker svarer hen:

“Det som skjer er rett og slett kvalme, jeg blir svimmel. Jeg holdt på å si.. jeg stikker av det, jeg orker ikke forhold meg til det. Det er jo kanskje en av grunnene til at jeg heller ikke har klart å gjøre noe”.

Kvalme er noe hen tar opp flere ganger for å beskrive følelsene rundt økonomien sin. Informanten forteller hvordan tankekjøret hen står i gjør at det føles som å kveles, ved å fysisk ta hendene sine rundt halsen.

“Da kommer den der idiotdrømmen om 7 millioner på lotto, for daaaa ordner alt seg.”

Drømmen om de 7 millionene blir en vei ut av dette kvelertaket og mangel på luft. Jeg tror ikke informantens nødvendigvis realistisk tenker at det er en oppnåelig drøm. Ikke vet jeg om informantens spiller på lotto heller, men det er kanskje heller ikke poenget med disse 7 millionene. Poenget kan like godt være å beholde noe form for håp om at ting kan ordne seg.

Jeg tenker at det er lett å invadere informantens livsmot og urørlighetszone, om vi tar vekk denne drømmen. Det kan være så enkelt som å spørre om hen faktisk spiller lotto, eller å oppgi sannsynligheten for å vinne i lotto. Det å realitetsorientere er kanskje ikke vår jobb som samtalepartner i denne samtalen, fordi det er en del av det som holder hen gående i en vanskelig og langvarig situasjon. Håpet er ikke en mangel på realisme, men er forutsetning for å kunne leve med det informantens har igjen (Christoffersen, 2019, s.103)

Det er hårfin grense mellom å ikke bekrefte noe urimelig, men samtidig ikke ta fra de du samtaler med livsmotet. I stedet for å avkrefte drømmen ved å respondere med at det er usannsynlig, kan vi kanskje forsøke å jobbe oss rundt det. Ikke unngå det, men heller ikke avkrefte at det KAN skje, for det kan jo faktisk skje. En måte å gjøre dette på kan være å bruke humor, eller å “være med på det usannsynlig”. Respondere med “Ja, vi venter alle på at Norsk tipping skal ringe, hadde ikke det vært fint? Men hva tenker du om situasjonen din fram til det skjer? Hvordan ser den ut?” Kan vi tillate oss å være lekne i måten vi responderer på? Ved å vise at vi anerkjenner at de har denne drømmen, uansett hvor urealistisk den er. Vi er ikke her for å ta fra de den drømmen, for den er en del av deres livsmot i den situasjonen de

står i.

5: Konklusjon

Jeg har i denne masteroppgaven sett på problemstillingen *“På hvilken måte kommer urørlighetssonen i spill i samtaler om økonomi?”*

Urørlighetssonen er et interessant og intrikat begrep og kan forklares som en type intimsone for sjelen eller vårt indre, hvor man risikerer å krenke menneskets integritet. Austgard (2010) definerer den som: *“Urørlighetssonen markerer hvor det enkelte mennesket setter grensen for nærhet og avstand til den andre, eller hvor åpen/lukket vi er i møte med andre”*.

Gjennom fem semistrukturerte intervjuer har jeg fått satt ord på flere situasjoner hvor samtaler om økonomi beveger seg inn i informantenes urørlighetszone. Det finnes en rekke perspektiver ved urørlighetssonen, og det var mange av disse som kom opp under intervjuene. Jeg valgte å fokusere på tre av disse perspektivene i analysen og drøftingen, som omtales som sinnsreserven, anerkjennelse og livsmotet.

Nesten alle informantene er eller har vært opptatt av å beholde sinnsreserven ved å skjule at de har dårlig økonomi. Som en del av det å ikke miste kontroll, ønsket de selv å kontrollere hvem som visste om det og ikke. Dette samsvarer med teorien om sinnsreserven og at vi ikke ønsker at noen skal se at vi har mistet kontrollen (Christoffersen, 2019, s.97). En av informantene trekker fram en konkret historie hvor vedkommendes dårlige økonomi ble *“avslørt”* offentlig, og hen mistet fullstendig kontrollen på situasjonen og seg selv. Det er 15 år siden denne hendelsen, og informanten kunne fortsatt beskrive hvordan hen følte det på kroppen. Når dette skjer og man mister sinnsreserven, kan både personen som får sin urørlighetszone krenket, og de som observerer situasjonen, kjenne på en bluferdighet. Spekulerer vi i andres årsaker om hvorfor de har dårlig økonomi, risikerer vi også å spekulere i deres motiver. Her kunne informanter rapportere om hendelser hvor de følte seg angrepet, og at det kunne være belastende å prate om sin dårlige økonomi med mennesker rundt seg. Noen opplevde det som oppløftende og at skammen slapp, andre opplevde at det ble spekulert i motivene for hvorfor de var i situasjonen i utgangspunktet. Informantene har ulike erfaringer

med å dele informasjon om økonomien sin med andre. En av informantene hadde positive erfaringer med å gå til samtale med en sjelesørger for å snakke om blant annet økonomien sin.

Informanter rapporterer at det å få innvilget økonomisk stønad føles skamreduserende i det å bli trodd for de utfordringene de har, men kunne også gi en følelse av nederlag ved at det bekreftes av de ikke klarer å arbeide. Flere informanter kjenner at det er krevende å ikke klare å leve et godt liv på de satsene som er bestemt fra politisk hold at man skal kunne leve på. Det kan skape en følelse av at noe er galt med en selv, og vi risikerer å bevege oss inn i motivene til disse menneskene. Dette kan også skje i møte med NAV hvor det stilles krav til at man granskes og undersøkes før man kvalifiserer til økonomisk stønad. En forsterkning av dette skjer ved at vi som samfunn snakker om økonomisk hjelp med selvfølgeligheter og absolutte sannheter uten at det nødvendigvis stemmer overens med oppfattelsen til de som lever midt i det selv. Det kan også være krevende å bare være den som tar imot hjelp fra andre. En viktig del av egen anerkjennelse kan derfor være å finne en rolle hvor man også får være den som bidrar. Blir denne avstanden fra hjelper til mottaker for stor, kan det føre til en følelse av identitetskrise og skam.

Fire av informantene forklarte hvordan de opplevde redusert livsmot og håp på grunn av de vanskelige økonomiske situasjonene de befant seg i. Uten livsmot dør vi, enten ved at vi svinner bort eller ved selvmord (Christoffersen, 2019, s. 102). Å leve med dårlig økonomi kan ta fullstendig knekken på livsmotet, og derfor være en alvorlig krenkelse av urørlighetssonen. En informant tydeliggjorde dette ved å beskrive en dyp håpløshet og skuffelsen av å våkne hver morgen. Det kan ta tid å komme seg ut av den vanskelige økonomiske situasjonen, og lange venteperioder kan gjøre det fristende å distansere seg helt fra det økonomiske. En måte å komme seg videre på er å finne et håp i det vanskelige, som informantene med drømmen om å vinne i Lotto. Å skulle forholde seg til usannsynlige drømmer og veier ut av den dårlige økonomien stiller noen krevende problemstillinger for en samtalepartner fordi vi ikke skal ta fra noen livsmotet.

Alle informantene kunne fortelle om at mangelen på penger hindret dem fra å leve et så autentisk liv som mulig. Å være en del av et fellesskap er ett av kriteriene for å kunne være

oss selv fullt ut (Christoffersen, 2019, s. 105). Når penger er en forutsetning for å ta del i et fellesskap, har flere av informantene beskrevet at de ikke har hatt muligheten til å være den autentiske versjonen av seg selv, da de rett og slett ikke har hatt råd til det. Noen informanter endte med å isolere seg selv i et forsøk på å beholde sinnsreserven, andre har kjent på et begjær om å bli akseptert i fellesskapet. Dette begjæret kan føre til skam (Henriksen & Sommerfeldt, 2005, s.71-72), og informanter har blitt med på sosiale begivenheter de egentlig ikke har hatt råd til. Mangelen på penger beveger seg også inn i livsmotet. Flere av informantene fortalte at økonomien begrenset livet såpass mye at det var lite igjen annet enn å overleve. En informant beskriver det så konkret som eksistensielt, man eksisterer - men lever ikke.

I analysekapittelet skriver jeg om hvor mange temaer som kom fram under intervjuene som det hadde vært interessant å forske videre på. Oppgaven satte en naturlig begrensning på hvor mye jeg kunne inkludere, og jeg anser det som nødvendig å forske mer på urørlighetssonen i samtaler om økonomi. Å knytte urørlighetssonen til økonomi er meg bekjent ikke gjort tidligere, og det åpner opp for en hel del interessante spørsmål fagfeltet åndelig og eksistensiell samtalepartner kan diskutere. Vi må finne ut av hva slags språk vi bruker når vi snakker om økonomi, og hvordan vi på best mulig måte jobber på lag med urørlighetssonen. Slik kan vi starte å se på hvordan et samtaletilbud for mennesker med dårlig økonomi kunne sett ut og tilgjengeliggjort for de som trenger eller ønsker det.

Litteraturliste

Alsvåg, H. & Førland, D. & Jacobsen, F. (2014). *Rom for omsorg?* Fagbokforlaget.

Austgard, K. (2010). *Omsorgsfilosofi i praksis: Å tenke meg filosofen Kari Martinsen i sykepleien* (2 utg.). Cappelen Damm.

Block-Haara, B. (u.å). *Skam og skyld: Lær å håndtere og skille dem*. Onlinepsykologene.
https://onlinepsykologene.no/skam-og-skyld/#HVORDAN SKILLE SKAM_OG_SKYLD

Christoffersen, S. Aa. (Red.). (2019). *Profesjonsetikk - om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. Universitetsforlaget.

Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7 utg.). Gyldendal forlag.

Delmar, C. (2019). Nære relationers indvirkning på livsmodet. *Nordisk Tidsskrift for Helseforskning*, 15. årgang(2). DOI: <https://doi.org/10.7557/14.4590>

Dæhlen, M. (2021, 26.11). *Folk som ikke klarer å betale gjelden sin, har dobbelt så stor risiko for selvmord*. Forskning.no, hentet fra:
<https://forskning.no/finans/folk-som-ikke-klarere-a-betale-gjelden-sin-har-dobbelt-sa-stor-risiko-for-selvmord/1942048>

Farstad, M. (2016). *Skam - eksistens, relasjon, profesjon* (1 utg.). Cappelen Damm.

Grung, A. H. (2021). Pluralisering av åndelig og eksistensiell omsorg i norske institusjoner, utfordringer, muligheter og spørsmål, *kirke og kultur* 4/2021, s. 366-379

Hansen-Suckow, K. (2022). *Oss mot verden* (1. utg.). Manifest Forlag.

Henriksen, J. & Sommerfeldt, A (Red.) (2005). *Det umulige nåløyet - fattigdom og rikdom i Norge i globalt perspektiv*. Gyldendal norske forlag.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3 utg.). Gyldendal akademisk.

Lavik, M. (2021). *Vi, dei fattige*. Det Norske Samlaget.

Martinsen, K. (2005a). *Samtalen, skjønnnet og evidensen*. Akribe forlag.

Martinsen, K. (2005b). Sårbarheten og omveiene: Løgstrup og sykepleien. I D. Bugge, P.Böwadt & P.Sørensen (Red.), *Løgstrups mange ansigter* (s.255-271). Forlaget Anis.

Martinsen, K. (2012). Skammens to sider. I K. Martinsen (Red.), *Fortellinger om etikk* (s.162-177). Fagbokforlaget.

Normann, T. M. & Epland, J. (2022). *Fremdeles 115 000 barn med vedvarende lavinntekt i 2020*.

Statistisk sentralbyrå.

<https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/inntekt-og-formue/statistikk/inntekts-og-formuesstatistikk-for-husholdninger/artikler/fremdeles-115-000-barn-med-vedvarende-lavinntekt-i-2020>

Støren, K. S., Rønning, E. & Gram, K. H. (2020). *Livskvalitet i Norge 2020* (SSB rapport 2020/35).

Statistisk sentralbyrå.

https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/433414

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder* (5. utg.).

Fagbokforlaget.

Widerberg, K. (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt: en alternativ lærebok*.

Universitetsforlaget.